



DAS ZEITALTER.

יוצא אחת בשבוע.

המו"ל:
חברת „אחיאסף", ווארשא.

Krakau, 20. Dezember 1900. גליון 1. קראקא, י"ח כסלו, תרס"א



תכן הענינים:





תנאי החתימה:

באוסטריה־אונגריה:

לשנה —.14 קראנען.
לחצי שנה —.7 „
לרבע שנה 3.50 „

ברוסיה:

לשנה —.6 רו"ב.
לחצי שנה —.3 „
לרבע שנה 1.50 „

בשאר ארצות:

באשכנז לשנה 12 מארק.
באנגליה „ 12 שילינג.
בשאר ארצות לשנה 17 פרנק.
בארץ ישראל „ 15 „

מחיר כל גליון 15 ק', 30 העל'.
בעד חילוף הכתבת 20 ק'.

מחיר מודעות:

בעד כל שורה קטנה פטיט 20 הילר, 10 קופ'.

כתבת „הדור":

ברוסיה:
Verlag „Achiasaf", Warschau, Postkiste 25.

בשאר ארצות:
Administr. „HADOR", Krakau, Gertrudy 19.



I. Jahrgang. Hadôr — Das Zeitalter שנה ראשונה.

הדור

יוצא אחת בשבוע.

המו"ל: חברת „אחיאסף", ווארשא.

תנאי החתימה:
באוסטריה-אונגריה:
לשנה . . . 14.— קראָנען
לחצי שנה . . . 7.— „
לרבע שנה . . 3.50 „
בשאר ארצות:
באשכנז לשנה . . 12 מארק
באנגליה לשנה. . 12 שילינג
בשאר ארצות לשנה 17 פרנק
בארץ ישראל „ . 15 פרנק.
מחיר כל גליון 30 הילר, 15 קופ'.

ברוסיה:
לשנה . . . . 6.— רו"כ
לחצי שנה . . . 3.— „
לרבע שנה . . 1.50 „
אפשר לחתום לכל השנה גם בשלומים לשעורים: בעת החתימה 3 רו"כ, ביום 1. אפריל 2 רו"כ, 1. יולי 1 רו"כ. חותמים כאלה יהנו מכל הזכיות הנתנות לחותמים שנתיים.
בעד חילוף הכתבת 20 קופ'.
מחיר מודעות:
בעד כל שורה קטנה פטיט 20 הילר, 10 קופ'.

Krakau, 20 Dezember, 1900. Nr. 1. — גליון א. קראקא י"ח כסלו, תרס"א.

„ה ד ו ר".

(דברים אחרים בתור פתיחה).

— Es ist eine falsche Nachgiebigkeit gegen die Menge, wenn man ihnen die Empfindungen erregt, die sie haben wollen und nicht, die sie haben sollen.

„Wer das Geld bringt, kann die Waare nach seinem Sinne verlangen."

— Gewissermassen; aber ein grosses Publikum verdient, dass man es achtet, dass man es nicht wie Kinder, denen man das Geld abnehmen will, behandle. Man bringe ihm nach und nach durch das Gute Gefühl und Geschmack für das Gute bei. (*Goethe*).

„מכתב-עתי עברי חדש יוצא אחת בשבוע הוא עתה הסרון מורגש בספרותנו" — אבל לא! הנוסח הקבוע הזה אינו אלא פראזה. מתי חסר לעמנו דבר כמו זה? מתי הרגיש בחסרונו? הסופרים — כן הוא, להם אולי חסר באמת אורגן כזה עתה, אבל העם — למה זה נשלה את נפשנו? העם לא מנה מעולם בין מחסוריו את המחסור הזה. מספקנו מאד אם ימצא אף איש אחד בישראל מקצה התחום האחד ועד קצהו השני, אשר באמרו: „המקום ימלא את חסרוני", יכון דוקא למכתב-עתי חדש וטוב.

יותר טוב, כמדומה לנו, ויותר מכון אל האמת יהיה אם נאמר: את מכתב-העתי החדש הזה אנחנו באים להוציא מפני שאין הסרונו מורגש, אלא שאנהנו מקוים כי על ידי כך יזדכך הטעם ויגדל החפץ ויתפתח הצורך, עד שלבסוף ידע העם וירגיש את נחיצותו. אם יש אמת באותו הפתגם: „עם האכילה באה התאוה לאכילה", כי עתה יש תקוה שהדין כך גם בנוגע לאכילה הרוחנית. השמוש מוליד את הצורך.

את הדבר הזה ראינו גם לרגלי מכתבי-העת היומיים בישראל. בראשונה עמד העם מנגד, וגם רבים מן הסופרים ודוקא מן המובחרים, הוכיחו כי אין חפץ בם לעם, ואף גם צדקו בדבריהם. אבל את אחרית הדבר הלא ראינו: עתה נעשו מכתבי-העת היומיים בישראל לדבר שקשה באמת לותר עליו, ואין לך בעל-הבית הגון שלא ירגיש צורך בהם. השמוש הוליד את הצורך.

ואולם אחרי הפסיעה הראשונה עלינו לעשות גם את השניה. עלינו עתה להרגיל את העם עד שיהא מרגיש כי נוסף על מכה"ע היומי יש לו צורך והכרח גם במ"ע שבועי. אחרי שהיומיים, מה שמונח בטבעו של הדבר, אינם יכולים להוציא את העם ידי כל חובותיהם, אנחנו באים למלא אחריהם. לפי שעה הנותן נותן בהיותו עומד על רגל אחת והמקבל מקבל גם כן באיפן הזה, הפולט אינו יכול, בכל הפצו הטוב, לכון היטב מה שהוא פולט והבולע אינו יכול לכון היטב מה שהוא בולע; האוכל אוכל מיד לפה והנפש לא תמלא. לפיכך אנחנו באים לתת לו דברים יותר קבועים ויותר קימים. מלבד המאכלים המוכנים לו בחפזון ובבהלה אנחנו אומרים לתת לו מזונות יותר מנֻפים ומבוררים. אין אנו אומרים: מטעמים ומעדנים נתן לו — דבר זה אולי מסור למ"ע החדשיים.

אנחנו נתן — והעם, כמובן, אינו לוקה כלל ואינו שואל כלל ואינו רוצה כלל. אבל לא! ההמון העברי אינו שונה כלל בבחינה זו מכל המון אחר. „כל מדינה יש לה אותם היהודים שהיא ראויה להם" — הפתגם הזה ידוע; ואולם כיוצא בזה אנחנו אומרים: כל ספרות יש לה אותם הקוראים שהיא ראויה להם. דבר רחוק הוא שהספרים יהיו טובים מן הקוראים, ודבר אי אפשר הוא שיהיו גרועים מהם. מאמינים אנחנו אמונה גדולה וטהורה, כי בשעה שתהיה לנו ספרות יותר טובה, יהיו לנו גם קוראים יותר טובים, וממילא גם יותר רבים. אם נהיה אנחנו בעלי טעם, אז יהיה טעם גם לקוראים, וממילא גם הצורך לו. „על ידי הטוב — אומר גאֶטהע — נברא לו מעט מעט רגש וטעם בשביל הטוב"; ובלבד שיזכרו הסופרים תמיד כי עליהם מוטלת החובה לעורר בלב הקוראים „לא את הרגשות שהם רוצים בהם, כי אם אותם שהם צריכים להם".

והרגשות שהם צריכים להם מה רבו ומה עצמו! ראו, אנחנו אומרים יום יום: הנה עם מתעורר לחיות

חיים חדשים. ה ע ם ? ? — איה ? איפה ? מנהיגים אחדים — כן הוא, ושתדלנים אחדים ושבלים בודדות אחדות ואחד בעיר ושנים בחמשים משפחות, כן — אלה התעוררו, אלה מתעוררים ; אבל העם, מה יודע ה ע ם מכל „התנועה" הגדולה אשר אנחנו אומרים ? מה מרגיש ה ע ם מכל „הזרמים" הכבירים אשר אנחנו מכריזים עליהם ? הגוף הגדול, אשר לו מיליונות ראשי-קדקד, שוכב סרוח באשר הוא שם, וכשדקרנו אותו במחט אולי נזדעזע אבר זה או זה רגע אחד. הזאת היא ההתעוררות אשר צלצלי השמע שלנו מצלצלים עליה ערב ובקר וצהרים ? הזה הוא כל השלל אשר הבאנו וכל החיל אשר עשינו ואשר אנחנו מרעישים עליה את שמינו ואת ארצנו ? ומה גם אותם המלגלגים והמפטפטים — מי לא ידע את הצבא הגדול והנורא הזה ? שליחי בתי מסחר המה, המתנפלים על כל עובר בהצעותיהם. הנפשות הגסות האלה אינן מסוגלות כלל להבין, כי האוהב באמת צניעות יתירה נתונה לו שאינו מפטפט בשפתיו ואינו מלגלג בלשונו בכל רגע ורגע לאמר: אני אוהב. מה יודעים האנשים האלה את אשר נשא ואת אשר סבל זה שישב דומם בקרן זוית וראה את כל המהומה מרחוק ? ובין כה וכה והפראזה הריקה עושה שמות והרהיטוריקא הנבובה מפילה חללים. בחרדה אנחנו רואים כי הרוב יודע יותר לדבר מאשר הוא יודע לחשוב ; יודע יותר לחקות רגשות מאשר הוא מרגיש. הללו אומרים שירה, שירה מתוקה ונעימה, והעם מתנמנם לקול הפזמון. הרגש שבלב הולך וקהה, הרעיון שבמוח הולך ומתדלדל והניצוץ שבלב ושבמוח הולך ונפגם. היכפר לאנשים האלה את אשר הם עושים ?

ואנחנו הנה חפצים, כי ה ע ם ירגיש וכי ההמון הגדול אשר מנינו מיליונים יזדעזע בכל שס"ה גידיו ויחרד בכל רמ"ח אבריו והתעורר באמת וחי. והדבר הזה — את זה אנחנו יודעים ואותו אנחנו מרגישים — לא על ידי אמצעים חיצונים ומלאכותיים נשיגנו, כי אם על ידי מה שנבוא לפעול על נפשו פנימה. עלינו לחנך את העם — אין החנוך הזה נעשה אלא על ידי מה שנשלים את תרבותו על פי זרמים הדשים והמים. אכן כלמה תכסה פנינו אם נזכיר פה את המלה היותר קדושה לאדם, היא המלה „תרבות" — ובלשון הלועזים: קולטורא — ומה שאירע למלה זו, וכי אפשר היה שבני אדם אשר יש להם מחות בקדקדם יכולים היו לטעון כנגדה.

והדבר הזה הוא שעורר אותנו לתת לבני ישראל עתה מכתב-עתי עברי חדש אחת בשבוע.

בדברים ברורים ומצומצמים ומדויקים, בלי פראזות יתרות ובלי אותה הרהיטוריקא הריקה שאין בה אלא הצלצול לבד, אנחנו אומרים לנסות להביא פתרונים לאותן השאלות הנפלאות והמטורפות שאינן מניחות לאיש ישראל לישון. הבהירות היא התנאי הראשון ; על ידי הבהירות, כשיחדלו הקולות והלפידים וכשיבוא עצם המעשה הנעשה בכל צורה שהיא, אנחנו מקוים ומאמינים שיצלח לנו למצוא מסלות ללב ה ע ם ולהביא את ה ה מ ו ן לידי הרגשה ולידי התעוררות.

ולא ב ש ם מפלגה ידועה ולא א ל מפלגה ידועה נדבר את דברינו. מכתב-העתי הזה יכנים לתוך תחומיו במדה ידועה את כל הנוגע לשאלות ה ח י י ם ו ה ח ב ר ה, מה שנעשה בישראל ומה שנעשה בעולם ואת הפעולה החוזרת שביניהם, וכן במדה ידועה את כל הנוגע להלכה שנתחדשה במקצעות ה ח כ מ ה, וכן במדה ידועה את כל הנוגע לפרקי ה י ו פ י ו ה ט ע ם — וביחוד את האחדות המשולשת של שלשה אלה יחדו ! כי הנה כבר עברו הימים אשר היו כל אלה נפרדים. חק אחדות הכחות נתפשט על כל מקצוע ומקצוע וגם על זה שלפנינו. החיים והחברה משפיעים את השפעותיהם על מקצעות החכמה והטעם ומקבלים כמו כן את השפעותיהם מידם של אלו, וכן רואים אנחנו את החזיון הזה חליפות גם אצל השנים הנותרים.

ובכן אפוא ראשית לכל אנחנו מקוים לתת ביד הקורא העברי אחת בשבוע דפים אחדים אשר בשפה ברורה ונמרצה ישימו לו מושג ברור ונמרץ — בתור תמצית — מכל מעשה חשוב אשר נעשה במשך השבוע בישראל וגם בעמים ; ואולם מאחרי שסופרים שונים — נניח ונאמר : טובי הסופרים — ישתתפו בעבודתנו, ומאחרי שהסופרים הללו אינם באים ממקום אחד ומקרב מפלגה אחת, הרי יוצא, שכל אחד, בבואו להשמיע הוא את משפטו א ח ר י המעשה הנעשה, ישמיע אותו מנקודת מצבו. מובן מעצמו כי גם העורך, בהיותו גם הוא סופר כאחד מאלה, רשות תהיה לו לדון על הדבר מנקודת מצבו גם הוא. ואולם כל הדברים האלה יהיו דברים ברורים ומבוררים היטב. ה„מאמר" בנוסחה הקבוע והידוע, היבש כלולב ישן ומחֻבט כערבה מחֻבטת אשר היה למכה ספרותית אצלנו, ה„מאמר" הזה לא יהיה לו מקום אתנו. כנגד ההוללות הספרותית הזאת ישתדל „הדור" להקים סוללה בכל אשר יוכל. אם רק יצלח בידנו להשמיד את הפראזה הריקה מחללה של ספרותנו העתית, וירענו כי עשינו דבר-מה. — באופן הזה אנחנו חושבים לתת לקוראינו את חלק ה פ ו ב ל י צ י ס ט י ק א עם כל האברים התלוים בה.

וכן בנוגע לשנית אנחנו מקוים שתהא היכלת בידנו לתת לקורא העברי אחת בשבוע קומץ עלים אשר ישימו לו מושג ברור מכל חדוש שנתחדש בבית מדרשה של החכמה. לא דברים נשגבים יותר מדי אנחנו אומרים לתת, לא דבר שטעון ידיעות מפורטיות והכנות שמושיות שקודמות לו, כי אם דברים הנכנסים לתוך חוגו של כל בעל תרבות, והדברים האלה יהיו מושמים לפני הקורא בסגנון ברור ומבורר. המצאה חדשה כי תהיה, והביא „הדור" עליה את מאמרו ; גלוי חדש כי יהיה, והביא עליו „הדור" את מאמרו ; מקרה נכבד בעולם המדעים, ספר מדעי חדש העושה רושם ידוע, הזדמנות כי תהיה המעוררת את הסופר לדבר את דבריו על איזה חכם ועל איזו חכמה שהוא עוסק בה, והביא „הדור" על כל אלה את מאמריו. —

באופן הזה אנחנו חושבים לתת לקוראינו את חלק פ ר ק י ה ח כ מ ה עם כל מה שתלוי בהם.

וכן בשלישית אנחנו מקוים שיצלח בידנו לתת אחת בשבוע ביד קוראינו קומץ עלים רעננים, מלאים חיים וליח, אשר מתוכם יקבלו מושג ברור מכל דבר יפה בספרות ובמלאכת המחשבת. את כל אשר עשתה לנו „המליצה" במקצוע זה ואת כל הערבוביא אשר הולידה — הדבר הזה איננו סוד כמוס. כי על כן יתאמץ „הדור" לצרף ולברר על ידי מאמרים מסוימים ומדויקים את המושגים. על פי דברי ק ר י ט י ק א ו ר י צ נ ז י ו ת הוא מקוה להשיג את מטרתו במקצוע זה. וכן ישים בפנה זו לפני קוראיו ס פ ו ר י ם, צ י ו ר י ם, ר ש י מ ו ת ו פ י ל י ט ו נ י ם וכן ש י ר י ם קטנים ואת הדומה להם. — באופן כזה אנחנו חושבים לתת ביד קוראינו את פרקי ה י ו פ י ו ה ב ל ל ט ר י ס ט י ק א ואת כל הדברים המתיחסים על אלה.

„כל ההתחלות קשות" — אבל גם הדבר הזה אינו אלא מליצה. אין לך מלאכה קלה מלהתחיל, ואולם להשלים את אשר הוחל — זהו דבר קשה באמת. בעזרת סופרים טובים אנחנו מקוים להשלים את תכונתו של הדבר כפי שהוא מרפרף לפנינו בדמיון. מובן מעצמו כי הגליון הראשון אינו גליון לדוגמא, כי הוא רק הנסיון, יאולם מגליון לגליון נשתדל להתקרב אל המטרה יותר ויותר.— ע ל י ד י הטוב אנחנו אומרים לברוא לקוראינו מעט מעט רגש וטעם ב ש ב י ל הטוב; לא את הרגשות שהם ר ו צ י ם בהם אנחנו אומרים לעורר בם, כי אם אותם שהם צ ר י כ י ם להם.

והרגשות שהם צריכים להם מה רבו ומה עצמו! הן שקר הוא ותנופה את אשר יאמר להם בימים האהרונים, כי כבר למדו יותר מדי וכי כבר נתפתחו עד בלי די וכי כלום הם צריכים עוד! צריכים הם ש י ר ג י ש ו את מהותם ואת הויתם, בכדי שתהא היכלת בידם לכון את עתידותיהם עם העבר אשר להם; צריכים הם שיחושו את כל יפה ואת כל טוב, שיתחממו ויתלהבו לקראת כל נאה וכל נעים ושירגזו וירתעו לאחור מפני ההפך; צריכים הם שיזדככו מחותיהם ויפוג מהם הערפל העב, עד שיבינו לשפוט את כל דבר בשקול דעת נכונה ולא באותה העקמומיות הידועה שבלבם; צריכים הם שיתחדש בקרבם רוח נכון, רוח דעת נקיה ומדה טהורה, עד שיזדעזעו מפני אלפי מעשים שהם עושים עתה במנוחת נפש ובלי מוסר כליות. כמה אלפי דברים מכוערים, כמה אלפי מעשים מגונים עושים אנשים בישראל, אלא שבתמימותם אינם יודעים מה שעושים! אין אנחנו אומרים כי עלינו לזכך את מדותינו, לבעבור לא נבאיש ריחנו בעיני הגוים סביבינו — לא! הדבר הזה, לעשות על מנת למצוא חן, הוא בעצמו מדה מגונה; ורק זה הדבר אשר נאמר: עלינו לזכך את מדותינו, לבעבור לא נבוא לידי כך שיתאדמו פנינו מפני עצמנו ומפני בנינו ובנותינו.

במובן הזה אנחנו חושבים לעבוד את עבודתנו.

הבו את ידכם, אחינו, הבו ונעבוד את עבודתנו שכם אחד!

מכתב אל העורך.

אדוני הנכבד!

בשורה זו שבשרתני בתקוה, כי „תשמה את לבי ותטול לכל הפחות אחת מששים ממהלתי", — יש בה באמת, כדבריך, „מעט מרירות", אך כמדומה לי, שלא כונת היטב את הצד שמשם המרירות באה.

קרוב אני ל„אהיאסף" בלבי אבל ריחוק המקום גורם, שאיני יכול להשתתף תמיד במעשיו ולתקנם בעצה טובה לפי רוהי, ויש שתגיע לאזני בשורה, כי כזה וכזה „אהיאסף" עושה, ואני — למרות המו"מ בכתב, שביני ובין ההנהגה — איני יכול לברר לעצמי היטב לשם מה נעשה הדבר, ועוד פחות מזה אוכל לראות מרחוק, א י ך יעשה הדבר, ועל כן לא אדע, אם אשמה עליו או אצטער. כי — כמו שידעת גם בלעדי אגיד — הכל לא לפי רוב המעשה, כי אם לפי איכותו ותכליתו.

ומעין אלו הבשורות היא גם זו שבשרתני אתה, אדוני, ושהיתה ידועה לי אמנם עוד גם לפני בוא דבריך:

„אנשי אהיאסף נגשים להוציא מכתב עתי הדש אחת לשבוע אשר יקראו לו „ה ד ו ר".

מכתב־עתי הדש — א י ך ו ל ש ם - מ ה?

ידעתי אמנם, כי הטענה הקדמונית: „על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם" — לא תמיד היא נכונה, פעמים שיש צורך גדול להוסיף על הראשונים ב ש ב י ל ז ה ע צ מ ו, שעל הראשונים אנו מצטערים. ו מ ן ה צ ד ה ז ה בודאי יש בידך להשיבני על מ ה צ י ת שאלתי — בנוגע אל התכלית — תשובה של טעם, אשר גם בטרם תשמיעני אותה ידעתיה ומראש אני מודה לך, כי צדקת... אבל תשובה למהצה אינה מספקת, וכל זמן שלא נודע א י ך יעשה „הדור", אי אפשר לדעת כמו כן, אם ההוספה על המנין לא תהיה גם הוספה על הצער...

הנך רואה, אדוני, כמה אני מכבדך, עד שהנני מסיה לך דאגה זו שבלבי, אע"פ שהודעתני מפוריש, כי עריכת „הדור" נמסרה לידך,— ואיני מתירא, שמא תראה בזה פגיעה בכבודך. ולא זו בלבד, אלא שבפה מלא אני מגיד לך, כי אמנם היטבת לראות, ש מ ס י ר ה ז ו היא היא הגורמת לבשורתך, שארגיש בה „מעט מרירות", — אך לא מטעם זה שרמזת עליו במכתבך, כי „השוד אתה בעיני רבים על המינות בענינים ידועים". אדרבא, הט אזניך ואגלה לך בלהישה, שאלו הייתי יודע, כי כל ה„תנועות" וה„זרמים" לא הזיזוך ממקומך ועדיין אתה עומד במרדך, ואלו הייתי בטוח עם זה, שלבך יהיה אמיץ למדי וידיך לא אסורות להגן בכל תוקף על הדעות שאתה מאמין בהן ולקרוא מלחמה עלינו בעד ה„אמת" שלך, מזוין בכל הנשק אשר תמצא ידך להוציא מתוך אוצר ההגיון, המדע והכשרון,— אלו ידעתי כל זאת, הייתי הושב את „הדור" שאתה פרנסו לדבר בעתו, שעתיד להביא ל נ ו תועלת מרובה.

כי — למה אכהד ממך? — רואה אני זה כבר, שלא מן ה„מינים" סכנה נשקפת לנו, כי אם מן ה„מאמינים"; לא מן האויבים, כי אם מן האוהבים; וזה כבר נלאיתי נשוא את הריקות הנוראה הסובבת אותנו מכל צד, את העדר הדעת והכשרון, הטעם והנימוס, שגרמו לנו אוהבינו המרובים, במלאותם כל הללו של עולמנו רק דבר אהד דבור על אופן אחד, בקול אחד ובנגון אחד, ומיום ליום, משנה לשנה, בכל אשר נפנה לא נשמע כי אם שירה אחת יוצאת מאלפי פיות: „אללה הוא אללה ומהמד נביא אללה!" — עד שנתבלבלו המהשבות ונפגמה

ההרגשה הדקה והכשרונות מתדלדלים והולכים. כמדומה לי, שגם אל עולם, כביכול, לא היה סובל עולמו, אלו היו כל בריותיו רק שרפי־קדש המרקדים לפניו בהתלהבות ומשלשים לו „קדוש" מבוקר עד ערב ומערב עד בוקר. ועל כן יש אשר במסתרים צמאה נפשי ל א ו י ב כביר כה, שיבוא ויפסיק את ה„שירה" ויבריח את ה„משוררים" מעל הבמה; אויב אשר לו לב להבין ולכבד גם את אנשי־ריבו, אשר יצא נגדנו לא בקלות ראש, לעפר בעפר ולסקל באבנים מנופצות, למען הרעימנו... אף לא בבכי ובתחנונים יבוא, לבקשנו ברחמים, שנעסוק ב„סתירה" תחת בנין, כדי לעשות לו נחת רוח... כי אם בשלוה של גבורה ובדעה צלולה ומיושבת, בטוח בעוצם ידו, ילפות עמודי התוך אשר בנינו נכון עליהם, וכחו יגדל להניעם אנה ואנה, לחרדת כל המחנה מסביב. ואז אולי נפקח עינינו ונראה את אשר עשתה לנו ההתלהבות המטורפת. ואז גם נבין, כי עצה וגבורה למלחמה, ולא ברעש ומהומה יבנה עם.

מי יתן איפוא וידעתי, אדוני, כי אתה תהיה לנו אויב א ש ר כ ז ה. — ואומר לך: ברוך בואך!

לא מן ה מ י נ ו ת שאתה חשוד בה בענינים ידועים אני מתירא איפוא, אלא ממה אני מתירא? — מן ה ת ש ו ב ה! הן זה כמה שנים לא גלית דעתך בקהל על אותם ה„ענינים הידועים", ובמשך השנים האלה הלא נשתנה עולמנו הרבה מאד, ואולי נשתנית גם אתה עמו. על המינות קראו אמנם הקדמונים: „כל באיה לא ישובון". אך מינות ז ו שאנו עסוקים בה אינה בכלל, או שגם בזה נשתנו הזמנים. שהרי כמה בעלי־תשובה עומדים עתה בראש מחנה המאמינים וכמה מהם השמיעו לפנים דברי מינות הקשים לאזן יהודי לאומי הרבה יותר מדבריך אתה באותם הימים. ובתקופה של בעלי־תשובה כזו אין ראוי להרהר אחר תלמיד חכם שכמותך בשביל מעשיו לשעבר, מפני שיש לחשוב, שמא עשה תשובה. שמא? לא! ו ד א י עשית תשובה, שאלמלא כן, לא היו לאומיים כשרים כאנשי „אחיאסף" מסכנים בעצמם להעמידך בראש מכתב־עתי היוצא על ידם. ובדעתי, כי מדרך בעלי־תשובה לנטות אל הקצה האחרון, כדי להשכיח מעשיהם הראשונים, יש לי על כן רשות לדאוג, שמא יהיה גם מכתב־עתך סוף סוף רק „בית־כנסת" חדש ל„קדושה" ול„ברכו", ונוסף גם קול צדיקי „הדור" על כל שאר הקולות המחרישים אזנינו ומוסכים רוח שכרון על העם, עד שלא ידע להבחין בין אמת ושקר, טוב ורע, יפה ומכוער. אלא כל הנאמר והנעשה בקרב המחנה מבפנים — הכל אמת, טוב ויפה, וכל אשר מחוצה לו — שקר, רע ומכוער.

הנך מבטיחני אמנם במכתבך, כי כאז כן עתה „מתעב אתה את הפראזה הריקה" ואת „האנשים העושים סחורה בצרות עמם", את כל אלה האוהבים הנלהבים, „שבהתלהבותם אין גם ניצוץ אחד של אמת ובאהבתם אין גם גרגר אחד של כשרות", — והנני מאמין לך, כי כן הוא; מאמין אני לך גם בזה, כי „חנף לא תהיה גם מעתה והלאה ולא תכריז עליך גם מעתה והלאה יום יום, כי אוהב אתה את עמך". אבל לא על הכרזות גסות וחנופה מדעת אנו דנים, כי אם על אותו הפרוצס הפנימי, הידוע לנו היטב ב א ר צ ו ת ג ל ו ת נ ו, שנעשה מאליו, שלא מדעת, בנפשו של אדם, כשיודע הוא שהקהל הסובב אותו הושיבהו לזר בקרבו ומביט עליו בעיני חשד. כמה הוא זהיר בלשונו, כמה הוא כובש את כעסו ועושה עצמו כלא רואה את העול ואת האולת, את השקר ואת הצביעות, הדוקרים את עיניו, הכל מפני שמא יזכרו הבריות מאין בא ויחשדוהו ששנאה מדברת מתוך גרונו. רוח גבורה ואהבת האמת והצדק במדה בלתי מצויה דרושות לו לאדם במצב כזה, בשביל להתגבר על יצרו ה ט ו ב, המסיתהו לבל יאמר דבר שלא נשמע, כדי שלא להרחיק מעליו את ההמון ולא יקשיב גם לדבר הנשמע...

ובמצב כזה תמָצא אתה, אדוני, בבואך בקהלנו, קהל הלאומיים. טוב שתכיר זאת הכרה ברורה מראש, ולא יבוא לך הדבר בהיסח הדעת. ואם בכל זאת בטוח אתה בעצמך, כי תשא דגל האמת ביד רמה ובלי משא פנים תשפוט על הטוב ועל הרע, מבלי להשגיח על שריקות ההמון, אשר בלי ספק יבדוק אחריך וידקדק עמך הרבה יותר ממה שהוא עושה לאוהביו המושבעים שכבר הוחזקו ב„כשרות", — אם יכול אתה להבטיחני, כי כן תעשה, הרי בשורתך בשורה שלמה, בלי כל טפה של מרירות. אך אם אפשר הדבר, כי סבות שונות, פנימיות וחיצוניות, יביאוך לבקש „תעודת־כשרות" מאת ההמון, ללכת א ח ר י ו, לא ל פ נ י ו, — כי עתה סלח נא אם אומר לך, כי כ א ו י ב יקרת לי שבעתים, ונוח היה לי שיהיה „הדור" כ ל ו ח י י ב משיהיה כ ל ו ז כ א י...

ברגשי כבוד

אודיסא, ו' חשון תרס"א. א ח ד ה ע ם.

הערת העורך. על הדברים הנמרצים האלה, אשר רבים מהם יהיו חתומים מעט בעיני הקוראים שאינם יודעים למי הם נאמרים ומי העורך ומה דרכו, אין העורך רואה כל הכרח לענות לפי שעה — ומה גם שבמאמר הפרוגרמא, המודפס בראש הגליון הזה, ככר באו תשובות על עיקרן של השאלות בטרם שנשאלו עוד. רק הימים הבאים יוכלו להביא תשובות ברורות ושלמות. הן מה יועיל לי אם אענה עתה: עד שאתה שואלני אם עדיין אני עומד במרדי, שאל אם כמרד עשיתי מעולם; עד שאתה שואלני אם נעשיתי לבעל תשובה, שאל אם יש לי ממה לשוב ועל מה להתחרט; עד שאתה בודק אחרי אם אבוא כאוהב ואם כאויב, ברוק אם אין כאן מעט מליצה יותר מדי ואם א פ ש ר הוא שסופר עברי יהיה אויב לעמו; וכן עד שאתה מוציא מפיך את הדברים: „לקרוא מלחמה ע ל י נ ו", „להביא ל נ ו תועלת", „בבואך ב ק ה ל נ ו", התבונן בראשונה אם מן היושר הוא לחצות את מיטב העם, שהם סיפריו ומנהיגיו, לשני מחנות, למחנה של „אנחנו" ושל „אתם", של „לנו" ושל „לכם", של „קהלנו" ושל „קהלכם". אבל מה יועיל לי כי אענה? על דברים כאלה אין עונים, כי אם מוכיחים, מוכיחים על פי מעשים; ולכן רק הימים הבאים יוכלו להביא את התשובות המספיקות במילואן. הימים הבאים יוכיחו אם היה די אמץ בלב העורך לשאת את דגל האמת — וההבטחות אינן מעלות ואינן מורידות. ואולם אחת עלי להטעים גם עתה: אנכי לא מתוך קהל אחר אני בא ולא לתוך קהל חדש לי אני נכנס; אנכי רק על חנפים התעוררתי מעודי, והם הם לי לזרא גם עתה, ואליהם אנסה את כחי גם מעתה והלאה.

נסיונות לפתרונים. *)

מאת בֶּרְנַר לַזַר.

I.

יאמרו חכמי המדינות מה שיאמרו, יאמרו העוסקים בצרכי צבור או חכמי הקתדראות או גם הדרשנים ורבים מן היהודים בעצמם, יאמרו כל אלה מה שיאמרו, — ואולם שאלת היהודים יש יש בעולם. עד כמה אמת הדבר הזה אנחנו רואים גם מזאת, כי רוב האנשים הכופרים במציאותה מבלים את זמנם לפתור אותה מכל נקודות־הראות שבעולם — חוץ מנקודת־הראות האחת, אשר היתה יכולה להתאים אל השכל הישר ואשר היינו יכולים לקבלה, הלא היא: נ ק ו ד ת ־ ה ר א ו ת ש ל ה י ה ד ו ת. אמנם בדבר אחד יש הסכם בין אוהבי ישראל ושונאי ישראל: אלה ואלה בבואם לדון על היהודי דנים הם עליו רק ביחוסו לעמים אחרים, ואולם לא ביחוסו לעצמו. האוהבים שוללים מאתנו את הזכות להיות נקראים בשם עם; הם חושבים אותנו רק למפלגה דתית, והוא דבר אשר יביא

---

*) תרגם מכתב־יד א. ל ו ד ו י פ א ל.

במבוכה רבים מן היהודים שאין להם רגש דתי ושרוֹצים עם כל זאת להתקיים ביהדותם. "הדבר אשר היהודים מתנגדים לו" — יאמר אחד הרבנים — "הוא: להיות נקראים בדורותינו בשם עם. עוד הפעם אנכי אומר: היהודים בדורותינו הם מפלגה דתית ולא יותר. אפילו מפי הסופר המצדד בזכותם לא נעים להם לשמוע את הכנוי "עם ישראל"; לפעמים הכנוי הזה מכעיסם".

הנני משער, כי הרב הזה קורא לפעמים את תפלות ישראל; הרב הזה לא ישכח גם את השמונה-עשרה, ויש אשר יפנה אל ה' בלב דַוָּי לאמר:

"תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס לקבץ גליותינו וקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ".

איני נוטל חובה לעצמי לבאר את הסתירה הזאת, אשר, כמדומה לי, לא תתן כבוד לבעליה. אני מביא פה רק את המעשה. המעשה הזה הוא, שכָּל אחד — תהיינה דעותיו ורגשותיו בדבר היהודים והיהדות מה שתהיינה — הושב כי על היהודי להיות מְשָׁרֵת עולם לעמים.

הפילוסופים החפצים לטעת בלב היהודים את הדעה הזאת אומרים: "משרת האנושיות".

אבל יש הבדל בין שונאי ישראל ואוהבי ישראל. הראשונים שאין בדעתם להגין על ישראל, יחשבוהו לעם אשר חנן בסגולות מיוחדות ואשר בדברים ידועים יעמוד במדרגה גבוהה מזו של העמים הנקראים בפיהם בשם ע מ י ה א ר י י ם. ואולם האחרונים מתאמצים להוכיח, שהיהודי דומה בכל דבר לכל העמים הסובבים אותו, ואדרבא, בכל מקצעות החיים הוא עומד במדה ידועה במדרגה נמוכה. בזה יַראו אוהבי ישראל אלה את שנאתם לישראל. ואולם צריכים אנחנו להודות ולהכיר את האמת: היהודים שבֵעים רצון ושמֵחים בכל לבם לשמוע דברים כאלה.

אין דבר שימנע אותם מהאמין בגאוניותו של אַנַטוֹל לֵירוֹאַ-בּוֹלְיֶה. תחבולות המלחמה האלה לא חדשות הן; כבר היו לעולמים: "עשה עצמך קטן, קטן כצפור, קטן כתולעת. זו תשועתך; כי בבוא הצר והאויב לא יראה אותך, ואז ילך לדרכו". כזאת השמיעו תמיד אלה אשר נטלו חובה לעצמם להיות למנהיגי ישראל. הַשְׁפֵּל, הרכין את ראשך — יאמרו לאחיהם הנדכאים —, שונאיך יסלחו לך על כל דבר ודבר מסבת שפלותך. הַרְאֵה כי יודע אתה לשרת, להיות נאמן במשרתך, להיות עבד לאדונים. הוצא לעיני כל אלה שנחשבו בעיניך לאוהבים, וגם לאלה שנמנו באויביך, את הכשרונות לעבדות שֶׁחֻנַּנְתָּ בהם ואת כל שפלות הרוח שהם יכולים לדרוש ממך. אמור להם כי רך לבב אתה, כי יודע אתה להיות עם החזקים נגד החלשים. סָלֹחַ יסלחו לך את אשמת יהדותך וגם יַראו מעט סבלנות לאַחיך הרואים בטובה. נתֹן יתנו להם מקום לשבת גם הם אל השלחן. ואתה תנַחם על כל החרפה אשר תשבע, על המשטמה אשר הנך מטרה לחציה, על הכעס והמכאובים אשר יאכלוך בכל פה, על מצוקות לבך, על לחצך ודחקך, על עניך ומרודיך; אחיך אשר ההצלחה האירה להם פנים דואגים להרבות את עשרם. עליך רק לחכות עד אשר תֵּעָלַמְנָה עקבות השנאה אליך מלב בני האדם ולא ישאר לה גם שריד כמעט.

ואל היסודות והעקרים האלה תִּלָּוֶה עוד תורה חדשה, תורת ההתבוללות. התורה הזאת אומרת: אל תִּבָּדֵל במאומה מכל הסובבים אותך, מלבד בחקיך הדתיים ובאמונותיך, בחקי שמירת הבריאות, בשחיטה, וביחוד במילה. על פי התורה הזאת על היהודים להבדל ביחוד מיתר בני האדם רק באות הברית, אם כי האות הזה נועד לתתם לחרפה ולקלס בעיני כל בני יתר הדתות, ולעזוב את תכונותיהם המיוחדות להם בגשם וברוח. היהודים אשר המציאו את תכסיסי המלחמה האלה, מאמינים בתמתם כי סבות השנאה לישראל הן רק איקונומיות. האנשים האלה לא יראו, כי יסוד השנאה הזאת היא באמונה ודת. השנאה לישראל מקורה ברגש האמונה והדת; וכל הימים אשר הקתוליות לא תחדל, לא תחדל גם השנאה לישראל. אין דבר אשר יוכל לה; אין דבר אשר יוכל להשמידה ולאבדה. עם יסודי כנסיתם נכנסים במוחם של הקתולים רגשות האיבה והמשטמה ליהודים, והמשפט הקדום האנטישמי הוא חלק מן ההכרה הפנימית אשר לקתולים. לשוא יהפך היהודי, לשוא ישתנה והיה לאיש אחר. כל עוד יהיה המשפט הקדום ההוא, יהיה הכל כשהיה. החליפות והתמורות אשר יביא היהודי בחייו, לא יסירו את הסבה הראשית והיסודית, זאת הסבה אשר תחלתה זה כאלפים שנה. האם לא נראה כי היהודים אשר חדלו להיות יהודים עוד סבל יסבלו בשביל מוצאם וגזעם, כמו האנוסים בספרד, הפרנקיים בפולניא וכו'? יהיו נא כל היהודים לקתולים, ואז גם אז לא יהיו בלתי אם מפלגת בני דת חדשים, אשר חמת ההמון תתך עליהם גם הם, ככל שהיא נתכת על היהודים עתה. כל פתרון לשאלת השנאה לישראל יהיה אפוא רעיון רוח, כל עוד אשר נבקשהו בהתבוללות מדומה, אשר לא תוכל להיות התבוללות אמתית מטעם האמור.

ואם כן — ישאלוני — עלינו לתת אפוא לצוררינו לעשות בנו כאות נפשם?

לא — אשיב, — לא ולא. אינני מאלה אשר יתנו עצות, לסבול ולשאת את החרפות והזלזולים שחולקים לנו שונאינו ביד נדיבה, ולהרכין את ראשנו לפני המכים אותנו. עלינו להעיר כי היועצים כדבר הזה הם היהודים המסורים ביותר לרעיון ההתבוללות, האומרים כי דומים הם בכל דבר לבני ארצם הקתולים.

ואם כן עלינו ללחום? ובשביל מה? הבשביל שעלינו לאַבד את השנאה לישראל?

אמר אמרתי לפני רגעים אחדים, כי אי אפשר לאבד את השנאה לישראל. אפשר לשים מעצור לזמן מה להתפתחותה, שלא תתפתח בעוז ובכח יותר מדי, אך בעוד זמן מה תשוב ותֵרָאֶה שנית לפי דרישות מקרי היום. היהודי נחוץ ודרוש יותר מדי לעמים. השנאה לישראל מביאה תועלת יותר מדי לבעלי הרכוש, לפרנסי הצבור ולמנהיגי הדור. אלמלי היה היהודי בעולם, היו ממציאים אותו בודאי. היהודי יחשב כחדל-אישים. אם נתנו לו את השחרור המדיני ואם לא — הוא יהיה תמיד השעיר לעזאזל של הקתולים. ואמנם עליו לקום ולעמוד על נפשו כחדל-אישים, כי חובה זו היא חובתו לנפשו. יען כי על כל הנברא בצלם לדעת להגין על נפשו ולעשות את כל אשר בכחו לשמור את זכותו הטבעית להתרחב ולהתפתח, להיות ולחיות, להיות את אשר הוא ולהיות לפי נטות רוחו.

וכי על כן אין אנו רוצים להביט על עצמנו רק מנקודת מבט השנאה לישראל, כמו שעושים היהודים המשוחררים; כי על כן אין אנו רוצים לבקש לדעת את אשר יחפצו מאתנו עמי המערב אשר בתוכם אנחנו יושבים; אנחנו רוצים לבקש לדעת את אשר נוכל לעשות למעננו, למען עצמנו. אין אנו רוצים אפוא לחקות כקופים את מעשי העמים ולהיות כמוהם; אנחנו רוצים לְיַחֵד את היהודי.

וכי על כן נשיב לאלה אשר יאמרו לנו, כי עלינו לעבוד ולפעול לטובת האנושיות: כן אמנם. אך מגמת חפצנו היא לפעל לטובתה ולתועלתה באופן אחר מאשר יפעל הזבל, אשר רקבונו מצמיח פרחים ופרי חדשים. אין אנו רוצים להיות תמיד נרדפים בלי חשך; אין אנו רוצים להיות

עדר בקר וצאן ולהיות מֻכים בלי הרף, עדר אשר ישללו ממנו גם את הרפת, להקת בריות אשר ישללו מהם את הרשות להיות על אדמתם, בארצם, לחיות או למות שם לפי רוחם. אין אנו רוצים להרכין את ראשנו, לתת את גונו למכים ולחיינו למורטים. ל„גדולינו", שהם חסרי אונים וחסרי מוח וחסרי רצון וחסרי אחוה ורחמים, נתון נָתן לבקש ולהתחנן מלפני הסובבים אותם ולאמר להם: „ראו איך אנחנו דומים אליכם, מגרעותיכם מגרעותינו, וגם יתרונותיכם יתרונותינו. אין לנו עוד כל רעיון נשגב, כל מחשבה רוממה. גם לנו כמוכם נפש שפלה, פחדכם פחדנו ואכזריותכם אכזריותנו." ואולם אנחנו מצדנו נקום ונגיד להם: „עוד אנחנו העם הישן והקדמוני, עם קשה ערף, עם עומד על דעתו; אנחנו רוצים להיות את אשר אנחנו כעת, וְיָדֹעַ נדע לרכוש לנו את הרשות אשר יש לנו להיות לא רק בני אדם כי אם גם יהודים".

מי זה אנחנו?

אנחנו בעלי השכל, המשכילים והמון העם. האם אין די באלה?

כאשר נתן כ־ש מלך פרס ליהודים את הרשות לשוב לארץ אבותיהם, באו ירושלימה רק ארבעים אלף איש. האנשים האלה היו העניים, העובדים בכל עבודה ומלאכה, האביונים ואנשי הצדק אשר נזכרו בתהלות דוד בן ישי, הנביאים אשר בדבריהם הֶחיו את רוח העם. בעלי הכסף והזהב נשארו, כפי הנראה, בבבל. וגם בימינו ישארו בבבל, יען כי רק העניים הם פנות העם; העשירים לא ידעו לעשות מאומה: הם לא ידעו גם לתת.

הנה כן אפוא נשאלה השאלה כהלכתה. מה לנו ולאיזו מאות אלף יהודים, לאותם המאושרים פה בתבל, אשר אוצרות זהב וכסף להם ואשר נכונים הם לעשות כל דבר ודבר: לפרוש את עצמם מן הצבור, להבָּדל מן העם, להשָׁקע ביוון מצולת השפלות המוסרית. — הם הראו זאת למדי והם מוסיפים להראות לנו כזאת בכל יום ויום — למען ישמרו בידיהם את אשרם החמרי, אשר היה להם זה מכבר לאידיאל ואשר בחרו אותו להם לאלהים. הם רואים בטובה במקום אשר הם; ישארו איפוא שמה. הם פטריוטים שוֹביניים, הם עבדים — יהיו את אשר הם; אין אנו דואגים להם. אדרבא, עלינו להרחיקם מקרבנו ולהוציאם אל מחוץ למחנה. כי הם המשחיתים, המטמאים והמחבלים. יהיו לקתולים אם רק יחפצו אלה בהם; ואולם אנחנו אין אנו רוצים בהם. רק אחינו המעונים מתגרת יד העני והמחסור, רק הם ימשכו את לבנו אליהם; קול צעקתם עולה באזנינו, קול צעקת עבדים אשר נפשנו קשורה אל נפשם, זאת נפש ישראל הנצחית. יש בהם אשר יצאו מעבדות לחרות מדינית; רבים מהם אלה אשר יטבעו בבוץ העבדות. לכו נא אתם החכמים, אנשי המדע, חכמי הכלכלה, מלמדי תורת המוסר, מנהיגי הכלל, לכו נא בקשו ותמצאו את האנשים האלה, תנו להם יד ואמרו לאיש מן האנשים האלה: ראה, הנה אנחנו מביאים לך את הברכה לבעבור תשוה בזכיותיך אל כל אדם, הלא היא הברכה אשר ליהודי גליציה, הלא הוא שווי הזכיות אשר ליהודי אַלגִ׳יר. שוה תהיה בזכיותיך לכל אדם, ואולם הכה יכוך מעט ושדד ישדדו את רבצך, כמו שעושים בלבוב או ביאסי. ברוך תהיה מעתה, ואולם רצח ירצחו את נפשך וגרש יגרשוך יום יום, כמו שעושים באַלג׳יר ובאורן. על גבך, גב אדם בן־חורין, יחרשו חורשים ובשבילך יקראו בני ארצך לריב ומצה ביניהם. האינך שמה בחלקך זה? האינך זוכר אפוא כי רבים מאחיך ינחלו כבוד ויקר גֹדל ותפארה? האינך זוכר אפוא כי אחיך אלה ירדו גם אליך להשתמש בך להנאתם, בך ההמון הגס והפשוט? הנך שוכח אפוא כי אחיך אלה יוכלו למכור את דעותיך לנחול במחירם אותות ופתילי כבוד, כי יתנוך אותך ואת דעותיך לכל המרבה במחירם, כמו שעושים בבוקובינא או באלג׳יר? האינך שבע רצון? ומה לך אפוא עוד?

אין אנו רוצים עוד, כי העם הזה, הנגוע בעניו ומתיאש מטובה, אמר: „כן, הנני שבע רצון"; רוצים אנחנו כי יאמר: איני חפץ עוד בחיים כאלה; איני חפץ להיות לאסקופה לאַחי הדורכים עלי ברגל גאוה ובוז, ועל ידי כן לא אהיה לאסקופה גם לאחרים.

ולמען ידעו האמללים האלה להשיב ככה, עלינו לחנכם, עלינו ללמד את רוחם, לעקור מלבם את הפחד השפל מפני אחיהם בעצמם, את תאותם להוקיר ולכבד את אחיהם אשר התרוממו משפלותם בעשרם החמרי, להראותם לדעת כי הם עם אשר לו המשפט לחיות ולהיות חפשי ברוחו.

לנו אומרים: השמרו! באמרכם כי עם אתם, תצדיקו את דבר שונאינו ותעירו עוד יותר את חמת ההמון עלינו. אולם זה שש עשרה שנה עברו מעת אשר החלו שונאינו בצרפת להשליך עלינו שקוצים, להבזותנו בעיני העם. ומאז ועד היום הזה אַתם קוראים בלי הרף — אתם היהודים הצרפתים — כי אינכם יהודים, כי אם צרפתים שומרי דת ישראל. וחמת ההמון הולכת בכל יום הלך וגדל עליכם. התחשבו, כי תגדל הרעה אם תאמרו כי עם אתם בקרב עם צרפת? אולם, אניח רגע כי בהִקָּרְאֵנו בשם עם תגדל הרעה נגדנו כפלים. ומה זה תבקשו אתם המאושרים — הנדכאים לא יאמרו דבר — ממנו? הַתְבַקשו כי נביא לקרבן את דעותינו, את אמונתנו בעצמנו, את חפצנו שאנחנו חפצים להטיב לרבוא רבבות אחינו את גורלם המר והנמהר, — למי? בשביל מה? הבשביל שאשביעכם רצון ואתן לכם היכולת להתענג על רב טוב? ובשם מה תבקשו מאתנו לעשות כזאת? בשם האחוה הדתית? אך לא די בזו! או בשם האחדות? — הזהרו! אם תדברו בשם אחדות היהודים בינם לבין עצמם ובשמה תבואו אלינו, אנחנו לא נחפוץ בכם, כי מות בכם לעמנו. הנכם מדברים בשם אחדותנו? — ומה היתה האחדות הזאת ומה עשיתם בה?

נראה נא.

חליפות ותמורות.

מאת ד״ר ש. ברנפלד, ברלין.

אומרים על עמנו, כי נֻחַן בטבעו בכשרון נפלא ומיוחד במינו, להתאים אופן הויתו וחייו עם תנאי הקיום, ולפיכך נתקיים בכל אותן התקופות הארוכות, אשר עברו עליו, אם כי השפיעו המאורעות הרבה לאבדו ולהטרידו מן העולם. ההחלטה הזאת היא מאושרת ומקויימת על פי עדי ההיסטוריא, ובעיקר הדבר אינה צריכה כלל לעדות מן החוץ, משום שעדותה בה בעצמה. כל דבר מתקיים במציאותו, בהכרח שיש לו כח הקיום והחיים. ואמנם אין ספק כי יסוד מציאות עמנו בְּהֹוֶה הוא בכשרונו העצום, להתקדם ולהשתלם בכל דור ודור, להתאים את טבעו עם תנאי החיים.

על דבר הכשרון הזה אין לדבר הרבה, אבל נחוצה היתה החקירה על דבר מהותו וטבעו. תוצאות החקירה הזאת, אשר לא עסקו עוד בה די צרכה, חשובות הן ומועילות מאד להכרת עמנו ומצבו בזמן הזה.

בעמנו יש בודאי כח גדול, כי לעת הצורך אפשר לו ללמוד ולהבין ולהזדווג עם ההשפעות הקולטוריות המושלות בעולם. ולפיכך כאשר תפעם רוח חדשה במחנה העמים אנו רואים את עמנו ממהר להקשיב לקח ולשמוע תורה. ואם אותה הרוח היא עצומה ביותר ומושכת בזרמתה את המין האנושי, אז לא יעמוד גם עמנו מנגד, אלא הוא משנה צורתו, עד כמה שנחוץ לו לצורך קיומו. כשרון כזה

אינו על צד האמת ענין של גאוניות, כי הוא כשרון רגיל ומצוי בכל העמים הקולטוריים. ואולם אין הגאוניות הלאומית דבר צומח מתחתו ונולד מאליו, כאשר טעו רבים להחליט, אלא הוא אותו הכשרון ללמוד ולהבין, המצוי בכל אדם קולטורי, רק כי לפעמים ינדל הכשרון הזה מאד ויהיה לגאוניות. הגאוניות בעם היא כשרון מרובה. את הדבר הזה נראה ביחוד בעם יָוָן, אשר כבר היה מי שטעה להחליט, כי כל רכושו התרבותי והרוחני עשה לו העם הזה בכחו הרוחני ובעוצם כשרונו (דעת ר' אברהם גינר). ואולם באמת אין הדבר כן. גם עם יון קבל — קצת בדרך ישרה וקצת על ידי אמצעי, מה שאין כאן המקום לברר—השפעה מרובה מצד העמים הקולטוריים שקדמו לו: עם מצרים, אשור, בבל, צור וצידון וכו'. אלא שאותם הלמודים שקבל מעמים אחרים לא נשקעו בו רק מן השפה ולחוץ, כי אם נבלעו באיבריו, בטעמו וברוחו, הם היו לקנינים רוחניים לאומיים, מפני שקבלו צורה לאומית. וזהו בעצם ההבדל הגדול בין חקוי ובין כשרון ללמוד. לבלי ללמוד משום עם, זהו בלתי אפשרי כלל לעם קולטורי, וסוף עם, הפורש עצמו מן החבור לעמים אחרים, לעבור ולהבטל מן העולם. ללמוד ולקלוט מן החוץ כל דבר זר בלי הבהנה ובלי כח עכול — זהו חקוי. ואולם ללמוד ולהבין, להכשיר את הלמודים מן החוץ בצורה לאומית. זוהי מתנת אומה קולטורית, בעלת כשרון מרובה. ולפעמים יהיה הכשרון הזה לגאוניות נפלאה, כאותה שראינו בטבע עם יון.

גם עם ישראל נֻחַן בטבעו לכל הפחות בכשרון הלמוד, ויש אשר בזמן מן הזמנים היה הכשרון הזה לגאוניות. ובאמת אנו רואים סמני גאוניות כזו בעמנו, רק מאותה התקופה ואילך אשר הֻרַס קיומו המדיני והפיזור גדול מאד. דבר נפלא הוא, שראוי לעמוד עליו בכבד ראש, כי כל התפתחות לאומית במדה יוצאת מן הנדר הרגיל היא רק בעם המזדווג לעמים אחרים. מבלי ללמוד לא יבוא שום עם לאותה המדרגה, כי יהיה בכחו ללמד.

כשרון כל עם יתפתח בפועל — אם רק נמצא בו בכח—כשהשעה צריכה לכך. בימי בית שני גדל מאד הפיזור של עם ישראל בעמים וביהוד בין היונים, ומצד השני נתרבו הישובים היונים בפלשתינא ובמדינות הקרובות לה. אז הזדווגה הקולטורא הישראלית בעל כרחה עם הקולטורא היונית. כזאת עשו לא רק היהודים בעת ההיא, אלא כל העמים אשר שאר רוח להם, עמים מצויינים בהשכלתם משכבר הימים, ואם כן, במה נפלנו בני ישראל משאר האומות? הללו חקו את הקולטורא היונית וקבלוה על עצמם בכל פרטיה בלי הבהנה ובלי שום פעולה מצדם, ואולם עם ישראל, אשר קבל תורה מפי חכמי היונים, הוא למד והבין את התורה הזאת. הכמי ישראל באלכסנדריא טרחו ועמלו על כל פנים, להבליע את הלמודים החדשים האלה בקניניהם הלאומיים, ליהדם ולהלבישם צורה יהודית לאומית. אחת היא לנו, באיזה אופן אמרו להתאים את היהדות עם היוניות, אם חשבו להוכיח, כי תורת משה רמוזה בתורת אפלטון ואריסטו או להפך; אבל על כל פנים אנו רואים, כי לא מצאו די ספוקם בחקוי פשוט בלבד, כאשר עשו שאר העמים. הם לא בטלו — לכל הפחות במתכוון — את הלאומית הישראלית מפני הלאומיות היונית, אלא אמרו לפשר ביניהן ולאחד אותן אל מרכז אחד. בה במדה שהכניסו את תורת אפלטון אל היהדות, הכניסו גם את היהדות לתורת אפלטון.

איני מחליט, כי במתכוון נעשה הנסיון הזה, אשר בנה אב לכמה נסיונות היסטוריים, באופן שנכנסו משכילי היהודים לטכס עצה ולהתוכח בדבר, מה עליהם לעשות, ואחרי שקלא וטריא נמנו וגמרו להחל בנסיון זה. אבל כן התפתחו הענינים בימים ההם, היהדות יצאה מחוגה הצר על פי המאורעות ההיסטוריים ונכנסה בגדר האנושיות הכללית. איך שיהיה משפטנו בדבר יחוס היהדות אל היוניות, עד כמה שנבכר את הראשונה על האחרונה בנוגע לתמציתה המוסרית — הנה עלינו לדעת, כי עם שלם, או אפילו כתה של משכילים ומלומדים, לא ינָהו בלבם אחרי דעות מוסריות בלבד. וכי כל העושר המרובה הנמצא בספרות היונים דבר קטן הוא? או כי יכרות אדם משכיל ברית לעיניו, לבלי יתבונן אל הציורים הנפלאים והנחמדים מעשה ידי ציירי היונים ופוסלי פסל? או כי לא יתענג על הבנינים הנהדרים הנחמדים למראה ותאוה לעינים? אי אפשר היה ליהודי משכיל, אשר מאיזו סבה שתהיה פקח את עיניו וראה את האור כי טוב בקולטורא היונית, שאחר כן יעצום במתכוון את עיניו ויאמר: דבר זה אסור לי. ואפילו אלו שאמרו כך, הלא היו צריכים לכל הפחות להוכחות וטענות. כי אין זה מטבע המאמין הפשוט — דבר זה לֻמַד מאליו. אפשר לאדם, שלא ראה ולא שמע ולא הבין מעודו, להתמם עם תמימים ולהיות כילד בלי חטא; אבל אדם משכיל שפקח כבר את עיניו הוא יכנים עצמו בפשרות, אבל לבטל את הדעות שכנגדו כל עיקר בלתי באפשרות כלל.

ולפיכך אין זה — מנקודת החקירה ההיסטורית — אלא מליצה ומשל, כאשר נדבר אודות היהודים המתיַונים ונאמר עליהם, כי „בגדו בעמם". אין כאן לא בגד בוגדים ולא מרד ומעל, אלא יש כאן נסיון היסטורי. אם על פי איזו סבה אדם אינו מוצא נחת רוח בקשר לאומיותו והוא הולך ומתדבק בעם אחר — זהו היסוד העיקרי של הבחירה המוסרית, אשר אין להגבילה בשום אופן. אם אתם אומרים לכפות עליו בכח אונס— יהיה האונס חמרי או מוסרי - שיאהב את עמו ויתדבק בו, אין זו אהבה ואין זה קשר לאומי, אלא דבר נמוסי בלבד. ולא עוד, אלא שדבר כזה לא יתקיים לאורך ימים בהיותו בלתי טבעי. הלאומיות היא רגש טבעי באדם, אשר אינו מצוה עליו, אלא אדרבה הוא נוטה לרוב להפריזה מרובה ועלינו לשמור עליו, כי לא יצא מגדר האהבה הלאומית המותרת והמועילה ויכנס לגדר הקנאה הלאומית הנורמת הפסד מרובה. הרגש הטבעי הזה אפשר לו שיחלש לפעמים בלב האדם או כי יתגבר לפי תנאי החיים. אדם אוהב את עמו, כשם שהוא אוהב את בני משפחתו, כשם שהוא אוהב את בניו. גם הרגש הטבעי הזה אינו שוֶה בכל אדם ובכל הזמנים. אבל כי נאמר לאדם: אהוב את בניך משום רחמנות ומשום צדקה, הנה אפילו אם יעשה כזה, נאמר עליו, כי עשה את חובתו לבני משפחתו על פי תורת המוסר, אבל אהבה אין כאן. אפשר הוא שנעמיד תורת מוסר לאומי, כי מחויבים אנו להתדבק בעמנו, אבל תורה כזו תהיה תמיד רופפת בידי העם, ודבר שאין צריך לומר, כי לא תהיה נחלת עם כֻלו.

אין „בגד בוגדים" ואין „מרד ומעל" בדבר, כ'שרבים מן האברים המדולדלים הדלו להתדבק בעמם, אלא סימן מובהק הוא להעם, כי אינו כתקונו.

עם כזה הוא חולה. באדם פרטי נאמר, כי אם אפסו לו החיים הרי הוא מת ועבר ובטל מן העולם. ואילם בעם יש גם מיתה לחצאין, היינו כי יבולו וימלו אברים אחדים מן הגוף. הוא בעצמו, אפשר לו, כי יחדש נעוריו וישוב להיות, אבל האברים הנובלים בהכרח שיכרתו ממנו.

דבר כזה קרה לעמנו, אחרי אשר בטל קיומו המדיני, כשחרב הבית. עלינו לזכור, כי עם בטול הקיום המדיני של עמנו נחרב גם המרכז הרוחני והדתי ונתק הקשר המוסרי, שהרי לרבים מבני ישראל לא היה באפשר לצייר במוחם ענין קיום היהדות במצב כזה. אמנם כזה היה גם אחרי חרבן הבית הראשון, ואולם אז חסר הכח המושך מבחוץ; אבל בימי חרבן הבית השני כבר נפגם הפרטיקולריסמוס העברי הרבה. עלינו להבין פרטי המאורע הזה כהויתם. עבודת המקדש שבתה ועל ידי כך בטל חלק חשוב של היהדות, לפי מושגי בני הדור ההוא. היהודים

הפזורים בעמים היו קרובים כבר בחייהם הקולטוריים אל שכניהם, אלא נפרדו מהם בחייהם הדתיים, אשר לפי השקפתם נתרקמו בעבודת המקדש. ואם כן, כשחרב המקדש, קבלה בעיניהם היהדות אותה הצורה הקוסמו־פוליטית, אשר על ידיה נתפשטה בכל העמים. אנו, לפי הכרתנו, נדין עמהם, כי היה עליהם להבחין ולדעת, כי אמנם בטל הקשר המדיני של ישראל, אבל לא הקשר הלאומי. ואולם זאת היא השקפתנו ע כ ש י ו, אבל לא נוכל לדרוש מבני אדם, כי יבינו לאחרית ההיסטוריא. לבני הדור ההוא נדמה אז, כי אין עוד תקומה לישראל אחרי נפלו, ולכן לא „בגדו בעמם", אלא לקחו את כל קניניו הרוחניים והמוסריים ובצרו להם מקום במקומם החדש. ממש כבני אדם, אשר רוח ההכרח יעלה עליהם, לעזוב את מקומם והם לוקחים את רכושם ואת קנינם והולכים לבקש להם מקום אחר לשבת. היהודים, אשר טעמו את ההשכלה היונית, לא יכלו לעשות אחרת לפי מצב הענינים בימים ההם. בזה אין הקטרוג והקובלנא נוהג, כי אין אחר מעשה ההיסטוריא כלום.

כחזון הזה נראה בפעם השניה בשבת היהודים בספרד ובצפון אפריקא ובמצרים בין הערביאים. בפעם הזאת חסר גם ה פ ת ו י, שאנו רואים בחזון הראשון. אז לא קם שום איש לפתות את ישראל ולהסיתו, כי יעזוב את מנהגיו ויאחז במנהגים חדשים. ולא עוד, האנשים הראשונים, אשר נאחזו בהשכלה הערבית והמדעים, לא ידעו ולא הרגישו, כי יש בזה סכנה לדת ישראל, לא הבחינו בהשקפה ראשונה, כי עתידה ההשכלה לדחוק רגלי הדת ובמובן ידוע גם את הקשר הלאומי. אבל הדבר הזה היה הכרחי לפי מצב הענינים. היהודים ישבו בין אנשים משכילים, ורק שתי אפשריות היו לפניהם: אם כי יתרחקו מן הקולטורא המתפתחת ומתקדמת ויהיו נחותי דרגא בחייהם הרוחניים, או כי יתחברו אל נושאי הקולטורא הזאת ויעבדו עמם שכם אחד. לפי מדרגת־השכלתם וכשרונם בחרו בהשניה. באחרית הימים ראו סתירה בין הקולטורא והדת, דבר שאי אפשר להמלט ממנו. לא רק פלונית ההשכלה או הפלוסופיא צוררת במקצת להדת, אלא, אם חפצים אנו להודות על האמת, מוכרחים אנו להודות, כי אין הדת במובנה הרגיל מתקיימת עם התפתחות המדעים. ואם נראה לפעמים איש חוקר ובעל דת כאחד — אין זה אלא פרט יוצא מן הכלל. איך שיהיה, גם המשכילים בספרד עשו לפי השקפתם את הטוב והישר, המועיל והנכון, כי בקשו לפשר בין הדת והקולטורא. הרגש הדתי אשר נשאר בלבם, הוסיף לפעם בהם, לבלי לראות באבדן הדת, ולכן השתדלו בכל כחם לעשות לה אזנים ולבצר לה מקום בחייהם הרוחניים, עד כמה שהיתה היכולת להם.

וכאשר באו במרוצת הימים צרות איומות על עם ישראל ל א ע מ ד ו ר ו ב ה מ ש כ י ל י ם ב נ ס י ו ן. גם הדבר הזה הוא טבעי ואין לנו רשות לקטרג עליו. אדם שאכל כבר מפרי עץ הדעת שוב אי אפשר לו להיות כאדם הראשון טרם שנטרד מגן עדן. אדם שחקר כבר בעניני הדת ואפילו שעמל וטרח לפשר בינה ובין ההשכלה, שוב לא ימסור את נפשו עליה. מעולם לא מסר איש את עצמו על הדת בישוב הדעת ובחשבון, אלא מתוך רגש עמוק טבעי; אבל משעה שנפגם הרגש הזה, אי אפשר לו להיות נהרג על הדת, אפילו אם נפשו עגומה עליו, לעזוב את אמונתו ולהתדבק באחרת. הרמב"ם שהיה אחד האנוסים, טען בצדק, כי אמנם צוו חכמינו על שלשה דברים (ע"ז, ג"ע ושפ"ד) „יהרג ואל יעבור", אבל זה הוא רק חסידות, ואם עבר אדם ולא נהרג, אין עונשין אותו על זה, שהרי אין עונש במקום אונס. ואמנם צדקו דברי הטוענים, כי איך שיהיה, הלא יטמעו בני האנוסים בעמים, ואולי חשו גם האנוסים בעצמם את הדבר הזה והתעצבו עליו. אבל מכיון ש ח ש ב ו כבר בדבר די היה להם בצערם וכעסם, אבל לא יכלו לעמוד בנסיון. כדבר הזה היה גם בזמן הגירוש הגדול בספרד. העשירים והמשכילים נשארו בארץ וקבלו עליהם למראית עין את הדת הקתולית, אלא שהאמינו בתום לבם, כי אפשר יהיה להם לשמור את דתם בסתר, וימים רבים נזהרו שלא יטמעו בין העמים. גם הם טעו בחשבונם; אבל מכיון שיבוא הדבר לידי ח ש ב ו ן שוב אי אפשר בתוצאות אחרות.

אפשר לאדם, כי יחרוץ משפטו על פי תוצאות הדברים האלה ויאמר: ראו עד היכן כח ההשכלה (או „הקולטורא", כמו שאומרים כעת) מגיע. הלמודים המדעיים מביאים לידי הרהור מינות, לידי התנכרות לאומית, לידי „בגד בוגדים" ומרד ומעל בסגולת ישראל; ולא עוד אלא שעדיין נמצאו בקרבנו כאלה העומדים להמליץ על ההשכלה וממשכנים עצמם עליה, כי לא תגיע בהדת אף כמלא נימא. כל זה הוא פשרה, אבל האמת היא, כי אמנם צוררת ההשכלה להדת, והטענה נגד הראשונה היא עתיקה מאד. כבר נסו חכמים בכל דור ודור, לגדור גדר ולבנות חיץ, כדי לשמור על ישראל, שיהא נוהג בטהרה. וכבר נעצו גם חרב בבית המדרש וגזרו גזרות להבדיל בין ישראל לעמים. איני טוען כנגד האנשים האלה כלום. ראו, עד כמה כחכם מגיע! אם אפשר לכם לבנות חומה סביב היהדות, להפרישה ולהבדילה מן הקולטורא, עשו והצליחו! לא ארמה אתכם ולא אשלה את נפשכם בהבטחות שוא, שאין אנו פוגעים בהדת על ידי ההשכלה, אלא בודאי פוגעים ופוגעים אנו בה. אבל מה אני טוען? טוען אני כי הכל ב ה כ ר ח נעשה. כל מה שיעשו, לגדור בעד הקולטורא כדי שלא תכנס במחנה ישראל, לא תצלח. הרוח החדשה נכנסת אלינו דרך סדקים ובקיעים, ואין אדם שליט ברוח לכלוא אותה. אם יאמרו לנו, כי כל יהודי משכיל סופו לבגוד בעמו, אני למד מזה שני דברים: א) לפי השקפתם אין היהדות מתקיימת אלא בחוסר דעה; ב) כי לא נמצאה היהדות אלא בגסי רוח. ומה יוצא לי מכל זה? כי אם תעמידו אותי על הברירה, לבחור בין היהדות והאנושיות, ולפי דבריכם האחת סותרת לחברתה, בהכרח שאני בוחר באנושיות. מכיון שאני באירופא, אי אפשר שתכופו אותי לחיות כשם שחיו הני בבלאי; מכיון שאני בן שנות המאה העשרים, בשום אופן אי אפשר לי שאחיה ע"פ מנהגים ונדרים של אלפים שנה קודם לכן.

ואולם, לפי השקפתי, אין הדבר מעיקרו כך. היהדות תתקיים גם כעת, אלא שיש לנו בדורנו צרכים חדשים, והיהדות בכשרונה הנפלא תתאים את טבעה עם תנאי החיים כעת. אין אני אומר, כי נעשה תקונים בדת, או כי נפשר בין הדת ובין החיים כאשר חלמו בשנים שעברו. מה לנו כל העבודה הזאת? כל המנהגים שאין להם מקום בחיינו ההוים הם הולכים ובטלים מאליהם, אבל היהדות תקבל צורה אחרת לפי צורך הזמן. אני אומר היהדות, אבל לא ה ד ת ה י ה ו ד י ת, שהרי לפי דעתי אין הדת אלא א ח ת הצורות של היהדות. אין אני חש שום קרע בלבי, כשאני חושב כזאת. אמנם אבותי היו תמימים עם מנהגי דתם והאמינו בקדושתם בכל לבם ונפשם, ומכיון שמסרו נפשם עליהם בודאי קדוש וכרונם לי, אבל אין זה מחייב, כי אעשה גם אני ככל מעשיהם בכל דקדוקיהם, מאחרי שהשקפתי שונה לגמרי מהשקפת אבותי. ואם בנינו אשר יקומו אחרינו יחשבו אחרת, אז יעשו גם הם את המעשים כפי שיהיו חביבים עליהם ולא כמו שהם חביבים עלינו עתה. הדעות מתחלפות מדור לדור ומתקופה לתקופה, וזהו סוד התפתחות המין האנושי.

אין אנו מרגישים קרע בלבנו ואין לנו להשקיע עצמנו ברומנטיקא— שהיא ילדות של אנשים זקנים — אלא עלינו לחשוב מחשבות ולעשות הכל בדעה צלולה. את יהדותנו נחבב והיא תתקיים לנו, כל זמן שתתמיד

היא בכחה להתאים את החיים ואת ההתפתחות הקולטורית. מפני „רחמנות" לא אשאר יהודי, אלא היהדות צריכה להיות כח עז ונמרץ, אשר ימשול בי וימשכני בחזקה אליו. בעל כרחי אני יהודי ואי אפשר לי לנתק את הקשר הלאומי הזה, כשם שלא אוכל לפרוק מעל צוארי עול פרנסת משפחתי. אבל היהדות הזאת אי אפשר שתהיה רק כעין נענועים של ילדים, כעין שעשועים, כעין חזיון לילה. רק לרגעים אפשר לי להשקיע את נפשי בדמיונות וחלומות, אבל ברוב הימים אני חושב מהשבות והוגה דעות ועושה את מעשי בדעה צלולה. אל תעשו את היהדות כעין פיוט של מסתורין, אשר רגע אתענג עליו והנה רוח הבקרת תחלוף על פני והמסתורין כענן יחלפו. היהדות היא כח לאומי ומוסרי, אני אבין לה רק על פי בקרת היסטורית, רק על פי דעת העבר. בכל יום ויום אנו הושבים מהשבות, מצרפים ומלבנים אותה, מרחקים ממנה כל טפל ומוסיפים עליה כל דבר יקר וחשוב. איני מתירא להשוב השבונות כאלה, כשם שאיני מתירא למנות את כספי אם הוא בנמצא. בודאי לא תשלוט בו עין הרע, אם איננו יליד הדמיון. אבל אם נעשה היהדות לקַפְּרִיסָה פיוטית, לחזון דמיוני, אז לא תתקיים אלא לפי שעה בלב אנשים בעלי דמיון, בלב קצת חולים ונובלים — אז תהיה היהדות חזון עובר בדמיון של מֻכֵּי ירח!

דורנו הוא דור של בקרת היסטורית. השעה צריכה לכך, כי נצרף את מושגי היהדות בדעה צלולה ובמחשבה ברורה. רק על יסוד כזה יתקיים עמנו ויציץ ויפרח ישראל.

על מפתן המאה העשרים.

(סקירה לאחור ולפנים).

מאת ר. ברייניןֹ, ברלין.

עומדים אנחנו על מפתן המאה העשרים, על מפתן שנויים שונים — ואולי גם עקריים — בחיי בני האדם החמריים והרוחניים. כל העמים החיים מחַשבים עתה, בסוף המאה, את השבונותיהם ורושמים לזכרון בספר את כל אשר עשו והצליחו בחיים ובספרות, במדעים ובמלאכת מחשבת, בחמר וברוח.

נפתח נא הפעם גם אנו את פנקסנו־הלאומי הקטן, נחַשב גם אנו את השבונותינו הקטנים. החשבון וההשקפה לאחור המה תמיד דברים מועילים.

אם נשקיף בעין חודרת ובלי פניות צדדיות על חיינו במשך המאה החולפת, אז נראה, כי תלמידים טובים ושוקדים על למודיהם היינו בחדרי־אירופא, כי מהירים והרוצים היינו לסגל לנו ולעכּל את שעורי המורים הלועזים; אבל יחד עם זאת נבוא גם כן לידי ההכרה, כי כל זמן שאנחנו לומדים בחדריהם של אלו ושומעים לקח מפי נכרים הננו יכולים להיות רק תלמידים, רק צאן השכלה, אך לא מורים ורועים.

אמנם חכמים רבים עמדו מקרבנו במשך המאה החולפת; אבל גאונים גדולים, גאונים שלמים ואמתים לא נולדו לנו; או יותר נכון יהיה אם נאמר, כי אולי גם נולדו, אך לא היו ולא נעשו מה שהיו צריכים להיות ולהעשות על פי הכנתם הטבעית. הגאונים העברים של המאה הי"ט אינם אלא רמז לגאוניות אמתית, אינם אלא שברי־גאונים, או לכל היותר, גאונים למחצה. מן הדברים האלה אנו יכולים ללמוד, כי ה„חדר" שאנו שומעים בו תורה זה מאה שנה, אוירו מחניק את גאוניותנו הלאומית, היא גאוניותנו הטבעית, שעשתה לפנים את הגוי העברי הקטן, המעט מכל העמים, לאחד היוצרים הגדולים של התרבות האנושית.

אם נסקור בסקירה אחת המקפת את כל חזיונות חיי הרוח של המאה התשע עשרה, עליה השלום, אז נראה כי אמנם מסוגלים אנהנו להתבולל בקרב עמי אירופא בדברים הנוגעים לחיי השכל, כי מסוגלים אנחנו להיות נבונים, אנשי הכמה ומדע כמוהם, אך עצמיותנו אינה בטלה אף באלף. אם נקיף כיום בסקירה אחת את מאת השנים שחלפו, נראה ונכיר עתה, כי גם בעצם תקופת ההתבוללות, בעצם זרמתה ושטפתה, נשאר העולם הפנימי שלנו כמו שהיה לפני דורות רבים בימי הבדידות והפרישות מדרך עם הארץ. חיי הרגש, חיי הלב של בני עמנו אינם מתבוללים, לא בימים טובים ולא בימים רעים. ואף בשעה שאנחנו בעצמנו חושבים ומאמינים כי כבר התבטלנו, התמזגנו ונִמחה צלמנו העברי, — יכירו האחרים מיד שלא נכון הדבר, כי כל זאת אינה אלא אונאת עצמנו, אונאה נעימה בראשיתה ומרה מאד באחריתה. הם — וכל המפלגות המדיניות, כל בעלי הדעות וההשקפות הרחוקות זו מזו שוים בדבר זה — הם מכירים ומבדילים בכל עת בין ישראל בכל צורותיו שהוא לובש ובין עצמם, ועל כן הם גם מתארים גבול ועושים חַיִץ בינינו וביניהם בכל פנות שאנחנו פונים.

ראינו ונוכחנו, בסוף המאה החולפת, או, לכל הפחות, צריכים היינו להוָכח, כי גם בתור תלמידים בבית־ספרם עלינו להיות, אם חפצים אנו כי יסבלונו, נכנעים יותר מכֹּל ולקבל מרות קשה מכֹּל; אבל חלילה לנו להרים קול, חלילה לנו להתאונן, ומכל שכן לתבוע, חלילה, ולדרוש בפה מלא את זכיותינו האנושיות והלאומיות. עלינו לשתוק, אם גם המורים יפיקו תועלת לנפשם מעבודתנו אנו, ואם גם יפרסמוה על שמם הם. הטבע נתן לאומתנו צנורים רבים של גאוניות, אבל המה סותמים אותם. גם את נפשנו וגם את רכושנו יקחו להם. כנכרים נחשבנו באירופא בראשיתה של המאה החולפת, וכנכרים הננו נחשבים בה באחריתה.

* * *

נכרים אנחנו גם היום באירופא; אבל — עלינו להודות על האמת — מצבנו המדיני, החמרי והתרבותי הוטב, במשך המאה החולפת, בקרב הגוים. השכלתנו שרכשנו לנו בעמל נפש היא שעמדה לנו לבצר מקום יותר בטוח בהחברה האנושית.

וזאת היא הצַוָּאָה אשר השאירה לנו המאה הי"ט: כחנו וגבורתנו בהשכלה ובהשתלמות. אמנם לא בכל ארץ תועיל לנו ההשכלה להרימנו תיכף ומיד ממצבנו השפל, אבל סוף התועלת לבוא. באותן הארצות אשר לא נמהר לסגֵּל לנו את ההשכלה האנושית, את התקונים ואת השכלולים, שם מצבנו הולך הלוך ורע, הלוך ודל. ההשכלה האנושית מצד אחד והשכלתנו מצד השני הן הנה תקותנו וישועתנו בשבתנו בקרב הגוים, והן תהיינה מעוזנו בארץ אבותינו. לולא ההשכלה האנושית שרכשנו במדה ידועה היינו חסרים עתה גם את הכרתנו הלאומית. בלי ההשכלה האנושית, בלי ההשתלמות התמידית לא נוכל להחזיק מעמד לא בקרב הגוים ולא בארץ אבותינו. השלטון על כחות הטבע ומסבות המקרים מגבירות את הקיום וההויה של איש פרטי כמו של עם שלם. ולולא שהיתה נטועה באומתנו הנטיה העזה להשתלמות התמידית והכשרון המיוחד להסתגל אל התנאים החיצוניים ההולכים ומשתנים, לא היינו יכולים להתקיים בגולה אפילו שעה אחת. שאיפתנו הטבעית להשכלה ואור נתנה לנו היכלת להתקיים ולהשתמר בתור אומה מצוינה בצביונה ובצורתה המיוחדה, למרות כל התנאים הרעים והקשים אשר מבית ומחוץ ולמרות כל הכחות החיצוניים, אשר היו מכֻוָנים תמיד לכלות אותנו ולבטלנו עד תכלית הבטול.

* * *

ובהצוָאה של המאה הי"ט, אשר השאירה לנו העברים, כתוב עוד לאמר: לא טוב לכם, יהודים נודדים, לצמצם את כחותיכם הרוחניים בנקודה אחת, במקצוע אחד, ולא טוב לכם ללכת בדרך אחד.

ואת הצוָאָה הזאת עלינו לשום אל לבנו. על אומתנו, כעל כל אומה הרוצה בקיומה, לאהוז בכל דרכי החיים. עלינו לאחוז בכל התחבולות הכשרות והנקיות, המובילות אל המטרה. והמטרה הלאומית צריכה להיות גדולה וכבירה, רמה ונשגבה, אם גם רחוקה היא מאתנו ואם גם קשה מאד להשיגה. והאומה אינה יכולה להתקיים — כדבר זה נוכחנו במאה הי"ט — אם אין בגנזי אוצרותיה מחשבה אחת חיה השלטת בכל יתר המחשבות, אם אין לה מטרה אחת כבירה, אשר אליה מכֻוָּנים תמיד כל הכחות. והמטרה שלנו ברורה בעינינו עתה, אם לא בעיני כלנו, הנה, לכל הפחות בעיני הטובים שבנו.

והמטרה הזאת היא: תחית רוח ישראל, התאחדות כל כחותיו ועמידתו ברשות עצמו. המאה הי"ט, אשר הטעימה היטב בספר ובחיים את הדבר שהיה ידוע גם להראשונים, אם גם ידיעה בלתי ברורה כל כך, כי העמים נולדים, מתפתחים, חיים ומתים, עולים על במת החיים ויורדים מעליה, — המאה הזאת היא גם ששנתה לנו משנה ברורה ומפורשה: יש תחיה לעם, יש תחיה לרוח. יש עמים שהם נחשבים בין המתים, שכבר נסתם על קברם הגולל, והמה מתעוררים לחיים חדשים, אחרי אשר בא בהם הרוח. ואנחנו יודעים כיום, ועוד יותר מרגישים אנחנו, כי מסוגלים אנחנו לתחיה ככל העמים השואפים לתחיה.

והשאיפה לתחיה היא חצי תחיה.

* * *

המאה הי"ט לִמדה את בניה את כחות נפש האדם ואת כחות נפש האומה, והיא גם לִמדתנו להיות אדונים להכחות האלה, כי יכולים וגם צריכים אנחנו למשול בהם למטרה גדולה, וחלילה לנו לבזבזם לדברים קלי־הערך.

בהמאה הי"ט למדנו להכיר את כחותינו האנושיים וללחום לזכות קיומנו האנושי ולבלי לוַתֵּר עליה אף כמלוא השערה. ובסוף המאה הזאת עשינו עוד פסיעה אחת לפנים: למדנו להכיר באנושיותנו גם את יהדותנו וביהדותנו גם את אנושיותנו. רק לפני עשריות־שנים אחדות התעוררה הכרתנו הלאומית, וכבר היא נזונית מכל המחשבות והרגשות, אשר תפסו מקום במחותיהם ובלבותיהם של טובי בני תקופתנו.

בראשיתה של המאה החולפת שמענו, אנחנו העברים, רק את קול העת ואת קול האנשים הדוברים בשמה, ועתה כבר הננו שומעים גם את קולנו הפנימי, קולנו הלאומי. במאה הי"ט למדנו להשתמש בתוצאות ההשכלה האנושית להנאתנו אנו הפרטית, תהיה חמרית או רוחנית, ולהפיק תועלת מהמצאות החדשות רק לקיומנו החמרי, אולם בסופה למדנו להפיק מהן תועלת גם לתחיתנו הרוחנית והלאומית.

דַרְוִין לִמֵּד אותנו, בהמאה הי"ט, את תורת ההזדוגות־הטבעית, ואחריו בא נִיצְשֵׁי וַיְלַמדנו את תורת השתלמות הטפוס האנושי, את מהותו של האדם־העליון (אם גם לִמֵּד זאת רק ע"י ראשי תיבות, רמזים והערות, ע"י קפיצות־המחשבה ודלוגי פלוסופיא של רגש), והתורות האלה יכולות להיות להועיל לנו להרים על ידן את כחות־חיינו ולהֵעָזר בהן בהשתלמותנו הלאומית. יכולים אנו למצוא בהן רמזים להעלות ערכנו הפרטי והצבורי, להחזיק ולהרבות את תחבולותינו במלחמת־החיים, הקיום הגופני והרוחני. היהדות ידעה תמיד למצוא מזון לנפשה בכל התורות והשטות החילוניות, המדעיות והפלוסופיות, אם אך מצאה בהן גרעין אחד של רעיון טוב ובריא. היא ידעה תמיד להבדיל בהן בין הטוב והרע, המועיל והמזיק, והיא גם הועילה לעלִית נשמתן.

* * *

במאה הי"ט עד סופה, ולא עד בכלל, היינו בכל הנוגע לעניני מדינה, בכל הנוגע למצבנו החמרי והמוסרי בקרב העמים, רק הוברי־שמים, אסטרולוגים. הבטנו אל אותות שמי־המדינה ביראה או בתקוה. לכל היותר עמלנו לפתור את הזיונות שמי הפוליטיקא בנוגע למצבנו המדיני אנו ולנבאות את הבאות מראש. אנחנו היינו רק כשואלים: מה יגידו, מה יבשרו האותות על שמי המדינות? את התשובה היינו מבקשים מחוצה לנו, רחוק מאתנו וגבוה מעלינו, אבל לא נסינו לפעול ולהשפיע מצדנו אנו על מערכת המזלות, על לקוי השמשות, התנגשות המזרות, נשיבת הרוחות ולהפוך חשך לאור, להקים סערה לדממה.

אולם בסוף המאה שעברה היינו, במדה ידועה, לתוכנים מלומדים. למדנו את חקי המשיכה והדחיפה בקרב גרמי שמי המדינה, גם למדנו להשתמש בהחקים הקבועים האלה לטובת תחיתנו הלאומית. ואותות התחיה הלאומית ניכרים עתה בכל. התחיה הזאת אינה מוגבלת בתחום צר, כי אם מתפשטת בכל חיי הרוח. עתה הננו מרגישים, כמובן לא כלנו, את הצורך באומנות עברית, לאומית, — צורך שלא ידעו ושלא חלמו אבותינו, — ובמדה ידועה החלו גם לעשות נסיונות שונים להספיק את הצורך הזה. ובהשנים האחרונות נראו בחיינו אותות המבשרים כי לא תאחר האומנות הלאומית את פריה. עתה למדנו להביט על ספרותנו העברית כעל ספרות שיש לה תכלית בפני עצמה ולא כעל מעבר מחֹף לחֹף, כעל סרסרות בין שני עולמות רחוקים. השכלתנו הכללית והלאומית היא עתה יותר רחבה, יותר עמוקה ויותר עשירה, ומכל הצדדים ובכל האופנים הננו מוכשרים ומסוגלים עתה הרבה יותר אל החיים המדיניים והחברותיים. בסוף המאה השוקעת במצולת הדורות נתגברה בקרבנו האהבה אל ארצנו ואל שפתנו העברית. גם כשרון האורגניזציה, החוש הצבורי וההרגשה המדינית, אם אפשר לומר כן, התעצמו בקרב בני עמנו. במשך המאה שעברה נעשרנו עֹשר רב בנסיונות מכל המינים, ברצוננו ושלא ברצוננו, בהתחלות ובמוסדות צבוריים ולאומיים שונים, גם בישובים, מוצלחים ובלתי מוצלחים, עבריים רחוקים וקרובים חדשים.

* * *

עתה יכולים וגם רשאים אנו לקוות וגם להתחיל בעבודה לאומית פוֹרִיָּה. בין כל העמים החיים כיום על פני האדמה הננו העם היחיד והמיוחד, אשר העבר שלו הוא היותר גדול והיותר עשיר, ובכל זאת לא יהיה עלינו עברֵנו זה למשא, ולא ימית את מגמותינו ושאיפותינו אל העתיד. למרות למודי הירושה הטבעית, אשר בחרה לה את הפתגם: "האבות אכלו בסר ושני הבנים תקהינה", הננו יכולים לַלְמד לבני האדם, שיש בידם להשתחרר מסֵבל הירושה ולקחת מאוצרותיה רק את הטוב, רק את הדרוש והמועיל, ושיש בידם להתרומם לתחיה למרות עונות האבות. כל העבר הגדול שלנו יהיה לתחבולה ולאמצע בידנו להתרומם על ידם למדרגה גבוהה בעתיד. מתגעגעים אנחנו כל כך אל חיי העתיד, החיים ברשות עצמנו המלאים אידיאלים רמים, יען כי העבר שלנו חביב עלינו ויקר לאין־קץ. עם כל זה הננו נכונים לשאוב מאוצרות העבר שלנו רק אותן הדברים, שיש בידם להחיות אותנו בהוה ולהרחיב את מדת היינו בעתיד. במאה העשרים יהיה אחד מהאידיאלים העברים לפַשֵּׁר ולהשלים בין הלב והמוח, בין העבר והעתיד, בין האהבה הלאומית והאנושית, בין הפרט והכלל, בין המערב והמזרח, בין האדם הישן ובין האדם־העליון הבא אחרינו.

ואל תהיה סרסרות זו קלה בעינינו!

* * *

המאה הי"ט היתה בראשה וְרֻבָּה מאה של חמריות מדעית. את חזיונות העולם וחזיונות חיי האדם בארו, או יותר נכון בקשו לבאר, על ידי תורת המיכניקא של האטמים. שלטון החמר הגס גרש את "אלהי הרוחות". כל העולם ומלואו כאלו שקעו במצולת החמריות המגושמה.

אולם בסוף המאה ההלו לנשב רוחות פלוסופיות הדשות. במקום תורת החמר, תורת האטמים, מפלסת לה נתיב תורת הכחות, תורת חקות האינרגיה. תורת־הכחות התותה דרך חדש להמדעים ולהפלוסופיה של המאה העשרים. התורה הזאת מבַשֶּׂרֶת לבאי עולם את הנצחון העתיד של הרוה על החמר, כלומר נצחון רוה ישראל על היְוָניות העתיקה והחדשה, נצחון העולם החדש הבא על העולם הישן ההולך ושוקע וגוֹוֵעַ.

בסוף המאה הי"ט נראו סימנים רבים של התגברות כֹּה המחשבה, הרוח והתכן על החיצוניות והצורה גם בקרב האומניות והחכמות היפות — וגם זה הוא נצחון רוח היהדות, רוח היהדות במובנה היותר רחב. וכל נצחון רוחני, מדעי, אמנותי כזה מקרב את התחיה הלאומית העברית. הנסיונות אשר לקחנו ממלחמת הדעות הכלליות יכולים להיות להועיל לנו גם במלחמתנו על התחיה הלאומית.

יכולה האומה העברית להגיד: "כל העולם לא נברא אלא בשבילי", והרבה אמת יש בזה. תחיתנו תהיה נוסדה על תוצאות כל המדעים וכל הנסיונות ההיסטוריים, המדיניים, ההברתיים והכלכליים. כל המדעים, כל התרבויות, אשר בני עמנו לקחו מהם מדה גדושה, כאלו עבדו והשתלמו רק למען יוכלו להיות לעמודים ולאשיות להברתנו החדשה, לתחיתנו הבאה.

עלי רק להוסיף: עקר תחיתנו היא ההתעוררות והיקיצה הפנימית, וכל המדעים והאומניות יהיו רק כמכשירים, כאמצעים להגשים בעזרתם את התחיה הזו במעשים ופעולות.

(עוד יבא).

לַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם.

לִבְשׁוּ נָא עֹז! דִּרְכוּ נָא עֹז!
בִּמְעָרוֹת הַצּוּרִים, חֲרָשִׁים מְצִלִּים
הִתְלַקְּטָה הַפְּלֵיטָה בִּימֵי חַשְׁמוֹנָאִים;
צַחֲצוּחַ הַחֲרָבוֹת עִם רִנַּת הַתְּהִלִּים
כְּאֶחָד הֵשִׁיקוּ דְּמִי יְעָרוֹת וּסְלָעִים.
וּבְמַחֲבֵא חֲרָשִׁים, בִּמְעָרוֹת אֲפֵלָה
יְשׁוּעָה גְדוֹלָה גָמֵלָה...
וַאֲנַחְנוּ דוֹר דַּכָּא שְׁבוּר זְרֹעַ, עַם עָנִי,
עַל לִבּוֹת בָּנֵינוּ נַהַלְמָה נָא הֹצֵץ, -
וּדְבַר אֲדֹנָי עַמּוּדֵנוּ הַיְמָנִי,
וְהוּא פַּטִּישֵׁנוּ הַמְפוֹצֵץ!
עוֹד לֹא כָל כֹּחֵנוּ נָתַנּוּ לָבוֹ —
בֵּאלֹהִים נַעַשׂ עֹז!

לְעֶזְרַת הָעָם! לְעֶזְרַת הָעָם!
בַּמָּה? — אַל תִּשְׁאָלוּ! בַּאֲשֶׁר נִמְצָאָה!
בְּמִי?—אַל תַּחְקֹרוּ! כֹּל לִבּוֹ יִדְּבֶנּוּ!
כֹּל צָרַת הָאֻמָּה בִּלְבָבוֹ נָגָעָה —
הַמַּחֲנֶה יֵאָסֵף, אַל נָא נַבְדִּילֵנוּ!
כָּל קָרְבָּן — יֵרָצֶה, כָּל מַתָּת — נֶאֱמָנָה;
אֵין בְּדָקִים בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה!
כָּל פְּלֵיטַת הַטּוֹב, שְׂרִיד הָעֹז וְהָאוֹרָה
שֶׁהוֹתִיר עוֹד אֵל בִּלְבָבֵנוּ פְּנִימָה —
נַעֲלֵנוּ מִתֹּהָם, מִמַּטְמוֹנִים נַחְפֹּרָה
וְעַל נֵס בְּיוֹם חֵילֵנוּ נָרִימָה!
וְיִלָּקְטוּ אֵלֵינוּ מִקֶּדֶם עַד יָם
חַיִל גָּדוֹל לְעֶזְרַת הָעָם! —

חִשְׂפוּ הָאוֹר! גַּלּוּ הָאוֹר!
אִם הַרְרֵי נֶשֶׁף עָלֵינוּ נֶעֱרָמוּ —
לֹא דָעֲכוּ כָּל הַנִּיצוֹצוֹת, לֹא תָמּוּ.
מֵהֲרֵי הַנֶּשֶׁף עוֹד נַחְצֹב לֶהָבָה,
מִסַּלְעֵי הַמָּגוֹר — סַפִּירִים לִרְבָבָה;
עַל קַרְקַע הָעָם וּבְתַחְתִּיּוֹת נִשְׁמָתוֹ
עוֹד תִּגַּהּ וּתְנוֹצֵץ שְׁכִינָתוֹ.
הוֹי, הָבוּ נָא יַחְדָּו לָעֲבֹדָה הַגְּדוֹלָה!
נְגַלֶּה נָא הַרְרֵי הַנֶּשֶׁף, נְגַלֶּה!
נַחְשְׂפָה נָא שִׁכְבוֹת הָאוֹרִים הָרַבִּים! —
הוֹי בְּנֵי הַמַּכַּבִּים!
הַעֲמִידוּ אֶת עַמְּכֶם, הָקִימוּ הַדּוֹר!
גַּלּוּ אוֹר, חִשְׂפוּ אוֹר!

חשון תרס"א, ח. נ. ביאליק.

ארבעה דורות — ארבע מיתות.

(כעין ספור.)

I.

כשמת ר' אליעזר חייקיל נמצא תחת הכר פתקא ועליו כתוב:

"חפצי ורצוני שישארו בני ביתי בשותפות בעסקי היער שלי.

יעשו אהרי פטירתי גדר לבית־עלמין ויתקנו גג בית הכנסת.

את הספרים שלי יקח בני בנימין החתן שיחיה, כי לְבָנַי וַחֲתָנַי שיחיו נתתי ספרים ביום חתונתם.

מבקש אני שֶׁתִּשָּׁאֵר זוגתי שתחי' ל ב ד ה בהדירה, ותקח לה יתומה עניה לחנכה ולגדלה; ותקדש ותבדיל לעצמה. ותקבל כל ימיה הלק כהלק כשאר היורשים.

וגם — — —"

יותר אי אפשר היה לקרוא.

II.

ר' בנימין, בנו של ר' אליעזר חייקיל, כתב לפני מותו לאמר:

"הנה הגיעה עתי עת דודים, ובקרוב אזכה להשיב הטוב לבעליו, להחזיר את הפקדון למי שכל הפקדונות שלו.

"דחיל בר נש קמי מריה, ובכל זאת הולך אני בדרך כל הארץ לא מתוך עצבות, אלא בהשקט ובטחה שה' הטוב את הטוב בעיניו יעשה, והוא אל רחום וחנון וכו' ואדע שהפקדון התקלקל מרוב טרדות הזמן ובלבולי המסחר ושאר המניעות..."

משמיטים אנחנו את חשבון הנפש והמוסר להבנים.

"והנה רגלי מתקררות ומוחי מתבלבל לפעמים, ואתמול קרה לי דבר נפלא מאד, שהתנמנמתי בשעת הלמוד וחלמתי מה שחלמתי, ונפל הספר מידי, והקיצותי... והנה מה שהיה באמת שלי בעולם הזה, אותו אני עוזב לשעה, כי הוא יבא אחרי, לאחר מאה ועשרים שנה, ונהיה כלנו צרורים בצרור החיים לנצח; ומה שלא יבא אחרי לשם, זה לא היה שלי מעולם..."

"ועל עשרי, ברכת ה', לא אצוה. מובטח אני בכל בני ביתי, שיחיו אחרי בשלום ובשלוה ובמישור. וכשיבואו, מחמת איזו סבה נכונה, לידי חלוקה, יחלקו באמונה וע"פ היושר; ולא יסתירו ולא יעלימו זה מזה."

"והנני מבקש מבני ביתי, שיפרישו מההון מעשר כפול, היינו: שתיכף אחרי פטירתי יביאו בחשבון את הנחלה והמטלטלין והשטרות והחובות בעל פה וכו' ויפרישו מעשר ראשון על חשבוני, לתקון נשמתי, לצדקה לעניים.

"אחרי כן מהנשאר, שהיה לעזובן בני ביתי, יפרישו מעשר שני, כמו שהנהגתי בביתי לעשר את הריוח, ג"כ צדקה לעניים.

"ועל המעשר הראשון והמעשר השני יוסיפו כדי שליש למאה, שמא טעו בשומא.

"והמעשרות יתנו צדקה לעניי העיר ולא לעניים קרובים; לעניים קרובים ליתן מתנות ביד רחבה ומלאה, אבל זה לא יבא בחשבון המעשר ותוספת המעשר, כי אסור ליהנות מן הצדקה שאדם נותן, ואדם קרוב לקרוביו.

"ולא יחרתו על המצבה שלי יותר משמי ושם אבי ז"ל ויום פטירתי.

"ובקשתי שטוחה לפני בָנַי וַחֲתָנַי, שלא יכנסו בראשם ורבם בהבלי העולם הזה, ולא יהיו לסוחרים גדולים, כי במדה שיגדל הסוחר, יקטן היהודי; ולא יהיו נעים ונדים לבקש ממרחק לחמם ולא יעברו ימים ונהרות לשם ממון, כי צנור השפע ממשיך את הבטחון בה', והוא שולח את הברכה בכל אתר ואתר. וביחוד משביע אני, בנוגע לזה, את בני יקירי המפורסם מוהר"ר יחיאל, לפי שראיתי שלבו נמשך אחרי השררות שבממון וד"ל.

"ונא ונא שיחזיקו בני ביתי כל ימי חייהם את המנהג שלי לפרוש בכל שנה ושנה קודם ראש השנה מעשר לעניים מן הריוח ומלבד זה מתנות לקרובינו האביונים; ואם גם לא יהי' באיזו שנה ריוח, או יהי' ח"ו, גם היזק, יתנו צדקה ומתנות, כי נסה ינסה ה' ולו התשועה.

"ועיקר בקשתי שילמדו בני בכל יום ויום לכל הפחות דף אחד גמרא והצי דף "ראשית הכמה", ויסעו להצדיק עכ"פ פעם אחת בשנה. ובני ביתי הנשים תקראנה בקב הישר עברי־טייטש מלבד צאינה וראינה בשבתות ומועדים, כנהוג.

"וביום מיתתי יעסקו בני בתורה כל היום, והנשים יתנו צדקה ומתנות, והעיקר מתן בסתר."

III.

אחרי מות מוריץ (בן בנימין) בנדיטסון נמצאה רשימה כזאת (העתקה משפת המדינה):

"לשלוח טלגרמה לפאריז, שיבוא בני לפני הקבורה.

להפריש סך עשרת אלפים לקרן קיימת, שתהיה למשמרת ביד ראשי הקהל, והם יחלקו לעניים מדי שנה בשנה ביום מותי את הרבית לעניים. היתרון יהיה למתן התמיכה לקרובי, ואחרי כן לקרובי אשתי המתה; אחריהם לסוחרים שירדו מנכסיהם, והשאר לפי ראות עיני הבכור מיורשי, שיהיה בימים ההם ובמקום הזה.

להפריש סך עשרת אלפים לכלכל מִטה בבית החולים; ותִקָרא המִטה על שמי.

בני יחלק סך הגון בשעת ההלויה, ויפקיד סך מסוים באוצר הקהל לתקון מצבתי, שתעמוד על קברי.

את המצבה יעשה האומן וָואיצעחָאווסקי, לפי התמונה שהנחתי לתכלית זאת.

ימסור סכום הגון לחַלק בין תלמידי הת"ת ומלמדיה אשר יְלַוו את ארוני.

ישכור דַיָן או למדן לקרא אחרי "קדיש".

בית המסחר יִקָרֵא אחרי מותי: "מוריץ בנדיטסון, יורשו".

ומה שנוגע..."

משמיטים אנחנו את רשימת ההון העצום וחשבון החובות שעמדו לידי נוביינא.

IV.

"אני "מוריץ בענדיטסון, יורשו" הולך למות לא מתוך שמחה ולא מתוך עצבות, אלא משנאת הריקות.

חכם גדול היה אריסטו; הטבע שונא את הריקות.

מכונה איומה הוא עולמנו זה. לכל גלגל וגלגל תעודה מיוחדת, מלאכה מיוהדת. והגלגל שיתקלקל או שכלה את מלאכתו בזמן יותר קצר ואין לו תעודה עוד, הגלגל הזה פורש את עצמו מן הצבור והולך לו מן היש אל האפס.

איני יכול להיות עוד, לפי שאין לי עוד ענין לענות בו, לפי שלא אצלח עוד לכל מלאכה, לפי שהרביתי לחיות בזמן קצר; לפי ששתיתי מכל הכוסות, טעמתי מכל המאכלים, וגם שמרים שתיתי ועצמות שברתי...

את העולם נתנו בלבי בפעם אחת! הרבה למדוני; אך להיות, מבלי ל ב ל ו ע את החיים, לא למדוני...

ואיני אוהב שום דבר שהיה יכול לעצור אותי אצלי, לפי שמעולם לא הייתי חסר שום דבר למען הוקירו: נשים רבות חבקתי ואשה אחת לא לקחתי; זוכה הייתי כזוכה מן ההפקר; פריצים בערי הפרזות עליתי...

הון נחלתי — והוא פרה ורבה כהיה נוראה בלעדי, ואיננו צריך לי כל עקר.

נפשי היתה בוכה בקרבי: תנו לי מחסור, הבו לי איזו עבודה... והרופאים צווני ללכת לשוה, לקחת חלק בצחוק, בשעשועים. ויהיו לי תמיד חלופי עבודה וחלופי חיים, ואולם לא חיים ועבודה.

וארצות רבות ראיתי ואל ארץ אחת לא נקשרתי. שפות רבות היו על לשוני ואף אחת מהנה לא נקשרה בנשמתי. מחליף הייתי את העמים והחברות כהמיר איש את בתי רגליו... כל העולם היה שלי, אך להחזיק את כל העולם הגדול בידי הקטנה לא יכולתי, וסוף כל סוף היה לי העולם למדבר ונפשי לצפור נודדת.

ומה יכולתי לעשות והכל נעשה למעני בכסף —; מן הצחוק הקל על שפתי רֵע ועד נשיקת יפהפיה... גם אמירת קדיש אחרי אבי המת נקנתה בכסף... פורע הייתי ומשלם ומפזר... אך לתת, לָחֹן לא יכולתי, זאת לא למדוני.

סוד מיתתי פשוט הוא: עָקר אני בגופי ועָקר בנשמתי; אין בי ישות פורחת וּמְפָרָה, איני חי עוד... את תפקידי ליהנות מלאתי ויותר לא למדתי.

הטבע התנהג עמי כמנהג האכר עם חזירו: פטם אותי; ועתה רע הוא לי יתר מן האכר, כי זה הרג את החזיר השמן, וזה מְצַוֶה: שחוט את עצמך!

כום תרעלה על שלחני; הוא המשקה האחרון אשר ישכרני ושכרוני לא יפג עוד.

על הוני לא אצוה, כי איני חפץ לצוות על אסוני; יגנבוהו, יפזרוהו, יעשו בו מה שלבכם חפץ.

היש לי להודות לאיש טרם מותי?

הלא שלמתי במחיר כל, גם במחיר הכוס..."

י. ל. פרץ.

בִּקֹּרֶת.

―――

„דר. גוטמאן".

(Dr. Gutmann. Roman von Max Viola. Breslau 1900.)

„מורי ורבי מַקס נורדוי!" — כן כותב המחבר בהקדמת ספרו — „לפני ימים אחדים כתבת אלי מפאריז: הרומן „ד"ר גוטמאן" הוא מלאכת־מחשבת, ואם תהיה לו אותה ההצלחה אשר בה ברכת אותו ואשר הוא ראוי לה, אז יהיה לראש ספרי השנה הזאת. אכן צדקת: הצלַחתי במאד מאד: קבלתי את מכתבך הנחמד!"

ועוד אומר המחבר על ספרו בהקדמתו: „ספר כזה בימינו אלה, ימי שיטת הסיציסיוניים, ספר אשר בכל אופן שהוא היה יכול להיות נכתב גם לפני שלשים שנה"...

המחבר יצדק: הספר, בכל אופן שהוא, היה יכול להיות נכתב גם לפני שלשים שנה — וגם אז היה נחשב בין הגרועים, ולא היה עוד עתה זֵכר לו.

ומקס נורדוי לא יצדק כלל וכלל: הספר רחוק מהיות מלאכת־מחשבת כרחוק נגינת איזה מנגן ברחובות ממנגינות איזו סימפוניה.

ועלי להגיד האמת: בכל הכבוד שהתרגלנו לחלוק למקס נורדוי על גאוניותו בדברים הנוגעים למחשבה ועיון, וביחוד בכל הכבוד שאנחנו מוצאים את עצמנו מחויבים להלוק לו מאז היה למקס נורדוי „שלנו", אין אני יכול להביא לידי שתיקה את החשד שאני חושד את המבקר הזה זה כבר, שבדברים הנוגעים למלאכת־מחשבת, כלו' דברים שצריכים להם הרגשה ולא רק עיון ומחשבה, אין משפטיו מעלים ואינם מורידים — ומובן מאליו כי אין אני אומר את הדברים האלה אלא אחרי בקשת סליחה מאת כל אלה הפוסקים: כל מה דעביד נורדוי לטב עביד. משפטי נורדוי נעשים עפ"י היקשים הגיוניים, ואולם יש דברים שצריכים להיות גם מורגשים. בשמעי את מקס נורדוי אומֵר על איזה ספר, שהוא מלאכת־מחשבת, אז יודע אני מיד שיש באותו ספר איזה דבר יפה מצד העיון, והדבר הזה מספיק לו לעשותו בעיניו גם למלאכת־מחשבת. ואולם אם יבוא המרגיש וירגיש, אז אלהים הוא היודע את אשר ימצא לפניו.

אכן זאת היא המַארה הרובצת על כל ספר ועל כל חזון הנכתבים לשם טנדנציה! הטנדנציה היא העיקר, והצד היפה הוא רק הוספה ברחמים. באמריקא הם נוהגים להצמיד אל מרכבות מסלות הברזל גם מרכבה אחת באחרונה — בשביל השחורים. ואולם לו ידעו ולו הבינו האנשים האלה שגם בטנדנציה שלהם הם מחטיאים תמיד את המטרה, והכל משום שלא הבינו לתת לאותו החזון או לאותו הספר גם ערך ספרותי. ברור הדבר בעיני, כי גם „הגיטו החדש" של הרצל וגם „ד"ר כהן" של נורדוי היו עושים רושם והיו פועלים פעולה שלמה, אלו היו מחבריהם מבינים או היו עמלים לעשותם גם למלאכת־מחשבת. מעט מלאכת־מחשבת יותר, וגם דברי הטנדנציה האלה היו משיגים את המטרה אשר אליה הם שלוּחים. ועתה טרודים הם מעולם הזה, וגם חלק לעולם הבא אין.

אכן הנה הספור:

„לאט החלו דמדומי ערב יום אביב לרדת על הכפר הקדמוני והשומם. מסביב דממה כדממת מות, כי יושבי הכפר עסוקים בבתיהם"...

כן היו מתחילים את הספורים לפני שלשים וגם לפני שלש מאות שנה; אין כל ספק כי הצדק עם המחבר.

„איש זקן קטן־קומה, אשר פניו המקומטים מוסבים זקן לבן ככרח ואשר ראשו נטוי ויורד ואשר ימינו נשענת על מַטה קצר וחזק, צועד ועובר את הרחוב הארוך, אשר בעֶברו האחד נראה טור בתים קטנים ובעברו השני נחל אשר כמעט יבשו מימיו..." דף הולך ודף בא ואנחנו שומעים כי הזקן הזה הוא הרופא ד"ר גוטמא, דף הולך ודף בא ואנחנו שומעים כי גוטמאן זה הוא איש עברי, הרופא את חולי הכפר על פי רוב בחנם ומעטים בכסף, כי הוא איש טוב, ולאיש הזה אין כל בחיים בלתי אם נכדתו היחידה מתילדה אשר הוא אומן בביתו. לפנים היה לו גם אח, אבל אחיו זה עזב את היהדות זה ארבעים שנה ויהי לסנן־הגמון, ועל הבן הזה ירדו אבותיו ביגון שאולה; וכן היתה לו גם בת, והבת היתה אשה לאיש, וימותו גם שניהם, כמנהג בישראל ובעמים, ויותירו את מתילדה אחריהם, ויקח הזקן את הילדה אל ביתו, ויפרנס אותה בכבוד, אם כי בדוחק מעט. ומתילדה נערה יפה מאד אשר קומתה דמתה לתמר וכו' ועיניה וכו' ושערותיה וכו' וגם טובת לב וכו', הכל כידוע. ואולם עתה פניה הלבינו מעט, והיא נוגה ומתעצבת. וגם סוד הדבר הזה פשוט — לכה"פ פשוט הוא בעיני ד"ר גוטמאן —: לפני שנים אחדות, בהיות עוד הנערה צעירה מאד, בחר לה הרופא חתן, שטודנט עני אשר שמו עמיל ראָזענבוים, ובהוצאותיו שלח את האיש הצעיר עירה ווין ללמוד שם את תורת הרפואה, והנערה אָהבה אותו מאד, כי קומתו גם היא דמתה לתמר וכו' ועיניו וכו' ושערותיו וכו' ואולם טוב לב וכו' לא היה כלל, ואדרבא, רע לב מאד היה. ובכל זאת אהבה אותו הנערה מאד. היות נערה ולא אָהב — דבר זה אולי אפשר עוד בחיים, אבל בספרים כלל וכלל לא. ואולם בעת האחרונה חדל הבחור הנחמד לכתוב מכתבים, והשמועה נשמעה כי מצא בווין נערה אחרת עשירה, בת מלוה ברבית; ויתחתן בה. עוד קוו הרופא ונכדתו כי לימי חג הפסח הבא יבוא גם עמיל, ואותו היום שהחלו „דמדומי ערב יום אביב לרדת על הכפר" היה יום ערב פסח עם חשכה, וד"ר גוטמאן, בשעה שראינו אותו „צועד ועובר את הרחוב הארוך", היה צועד ועובר עד המסלה אשר על פני השדה לקבל את פני העגלה של יאָקל בעל העגלה הבא עם חשכה ולראות אם עמיל לא בא.

מובן מעצמו כי עמיל לא בא. רשעים כאלה אפילו על פתחו של פסח אינם חוזרים בתשובה, ומה גם אם כלות עשירות להם בווין. אז יבקש הזקן תואנה, לבעבור יוכל — בלי הגיד למתילדה על מה ולמה, למען לא יכאב לה — לנסוע מיד אחר הפסח לווין, ולהשיב בחזק יד את לב החתן על כלתו. ואחר הפסח — בין כה וכה ופני הנערה הולכים הלך ורעים — הוא מוצא את התואנה והוא נוסע. אמת היא, כי לפני הנסיעה עוד חפצתי לעצור אותו, לו יכלתי, ולהגיד לו כי חובה מוטלת עליו לחקור ולדרוש בראשונה את מתילדה, אולי אינה אוהבת כלל את עמיל — כי רק מפי הזקן אנחנו שומעים את דבר האהבה ולא מפיה — ואולי יש סבה אחרת ליגונה. ואולם הזקן נסע. בווין ימצא, כי השמועה אשר שמע היא שמועת אמת: עמיל ראָזענבוים יושב בבית כלתו החדשה והשמֵנה ובאצבעות ידיו טבעות זהב ובריליאנטים, והחתן הנחמד הזה אומר לו בפירוש, כי עוזב הוא את כלתו הראשונה, משום שאין לו רצון כלל להיות רעב כל ימיו ללחם. וד"ר גוטמאן? ד"ר גוטמאן אינו יורק בפניו ואינו שם כלל אל לבו כי הוא בעצמו גרוע אלף אלפי פעמים מן האיש הזה, אם הוא אומר להשיבו אל נכדתו ולהביא עליה את השואה הזאת עד יומה האחרון, ואינו זוכר כלל כי בהיותו האפטרופוס לנכדתו עליו החובה מוטלת לפקוח את עיניה, ולו גם יכאב לה מעט, לבעבור ישמור אותה מן הלכד הזה, ורק הולך ועובר בחוצות ווין ומבקש את אחיו הנדח וכורת עמו ברית שלום ולוקח ממנו לפי שעה נ"ב אלפים פלורין והולך וקונה את עמיל ראָזענבוים שנית, ועמיל עוזב את כלתו השמֵנה ועושה הכנות לשוב למקום מגורי מתילדה, ואת גוטמאן הרופא הוא שולח לפניו לפנות לו את הדרך, והוא יבוא אחריו.

כבוא ד"ר גוטמאן אל מקום מגוריו והנה חדשה. הד"ר גוטמאן, אמת הוא, הוא גבור של ספור, אבל חכם ביותר איננו. כשם שעשה מעשה שטות וגם תועבה בנוגע לעמיל ראָזענבוים. כן עשה מעשה שטות גם בנוגע לנכדתו, כי הלך לזַכות לה שלא בפניה ואת פיה לא שאל. ובבואו לביתו והנה... נכדתו אינה אוהבת כלל את עמיל. ואת מי היא אוהבת? את הֵינריך פון הארטנשטיין, ורק מפני שהינריך זה גבוה ממנה במעלה כגבוה שמים משלחני שאני כותב עליו, לכן היתה נוגה כל הימים, ואולם עתה, אחרי שהגיד לה הינריך פון הארטנשטיין כי אוהב אותה גם הוא, ורק שמר לפיו

מחסום יען כי האמין אשר איהבת היא את עמיל, עתה היתה פתאם אורה ויקר.

אבל מי הוא הינריך פון הארטנשטיין? היינריך פון הארטנשטיין הוא „הגבור" האמתי והעיקרי של הספור, אם כי כבודו זה נלקח ונתן לאחר הרע ממנו. — בווין יושב אחד ממיליונירי ישראל מן הטפוס הידוע. האיש הזה כבר יש לו הטיטל „פון", וגם בת יש לו אשר היתה לאשה לגראף, ואולם האריסטוקרציה עוד סוגרת את דלתיה בפניו. במחיר הטיטל „ברון" הוא אומר לעזוב את דתו, ולהכנם בדרך הזה. שאינו עוד דרך לא מצוי, תחת כנפי האריסטוקרציה. זה הוא הארטנשטיין הזקן. והארטנשטיין זה הוא בעל האחוזה אשר שם הכפר מקום מגורי ד"ר גוטמאן, והינריך הארטנשטיין בנו הוא איש בן שלשים אשר מאם את ווין ואת כל שאונה ויבחר לו את האחוזה למעון, כי הוא גם כבורח מפני אביו הנוגש בו לקחת לו לאשה איזו ברוניסה עניה אשר הועיד לו ולבוא הוא וכל בית אביו להחסות בצל הדת החדשה. ואולם הינריך זה הוא — עברי נאמן בכל לבו ומאדו. הינריך זה הוא איש האומר — אם כי גם הדברים האלה אינם עוד חדשים יותר מדי — לאמר: היהדות יושבת בלבי ובנשמתי, ואל יהי הדבר הזה קל בעיניך: אנכי אשר בגלוי לא אעשה דבר לאַמת את יהדותי, אנכי מרגיש את עצמי ליהודי כשר שכם אחד על רבים היושבים יום יום שעות תמימות על גבי התלמוד ומקיימים בזהירות גדולה את המצוות היותר מטורפות". והינריך זה כבר עבר בערי רוסיה ובערי גליציה לארכן ולרחבן וירא את עני בני ישראל ואת לחצם ואת תנאי חייהם הנוראים, ויהי למתנגד גדול לאביו ולשטתו ולדעותיו ויגמור — לשבת בארמונו אשר באחוזת הכפר ולאהבה נערה עבריה, ולא איזו ברוניסה עניה. על אפשריותו של טפוס כזה, ודוקא בסביבה זו, אין לי לדון כלל. הכל אפשר, ובלבד שיהיה סופר אמן היודע להטעים את כל זאת. אבל בספור שלפנינו אנחנו רואים את האציל העברי הזה, נושא ההשקפות החדשות כביכול, והוא עושה עלינו רושם של נפש שאינה באה אלא מפני הזרות שבה. הנפש אינה טבעית, ועל כן אינה חיה; ועוד אוסיף: ועל כן אינה פועלת עלינו ואינה עושה רושם. ואולם לספור המעשה גופא אין דברים כאלה מזיקים כלל. הינריך אוהב את מתילדה, ומובן מעצמו כי הוא המנצח. הינריך מחזיר למוטב את אביו ואת כל ביתו, ואביו בעצמו בא אל בית ד"ר גוטמאן לראות את הנערה אשר חשקה בה נפש בנו, והוא בעצמו ישים את יד בנו ביד מתילדה, לשמחת ד"ר גוטמאן הכוכה. ובכדי להראות ששכר מצוה בהאי עלמא איכא, מוצא הארטנשטיין הזקן בבית ד"ר גוטמאן את אחיו סגן־ההגמון, שהוא קרוב למלכות, וזה מבטיח לו להשיג בשבילו את הטיטל ברון גם בעודו ביהדותו, והכל על מקומו יבוא בשלום. ובכן: נאַשיי ווזיאַלי — שלנו נצחו!

זה הוא הספור. ועוד המון נפשות רבות שאין להן יחס כלל עם עצם הדברים, מֻעֲבָרות לפנינו ורק מפני שהן חביבות מאד על המסַפר: הנה איש ושמו אברהם אייזפעלד, זקן בן תשעים, שהיה בילדותו עלוי, ילד־פלאות, עוקר הרים, בריה משונה, מקובל, איש אלהים, ופתאם נתעלם ופתאם נראה בווין בלבוש כהן נוצרי, ופתאם נראה שנית בבית המדרש בקרב עדתו, והוא לבוש קרעים ואינו מדבר ואינו אוכל ואינו שותה, כי אם חוקר וחוקר וחוקר עד יציאת נשמתו. כפי הנראה, אין הנפש הזרה והנפלאה הזאת באה אלא להרגיז את עצמותינו ולהביא אותנו לידי רעדה אם נקרא את הספור בלילות. וכן הנה איש, והוא המודד לעדערער, אשר בשעה שהרופא גוטמאן ישוב בעגלה מווין למקום מגוריו ימצא אותו גם הוא בתוך העגלה, והנפש הזאת אינה באה אלא להשמיע שיחה נאה על דבר גידול הנשים, וכי לא יפה כלל לקחת אשה רעה רק משום שיש לה חמשים אלף פלורין נדוניא, ומפני מה לא יפה? מפני דבר פשוט; מפני שהנדוניא נאכלת, והאשה הרעה קיימת. שפתים ישק מדַבר דברים נכוחים... וחדשים כאלה! וכן אנחנו מוצאים איש ששמו יוסף בראנדל „פלוסוף", וגם זה אין לו לכאורה כל קשר עם עצם הספור ואינו בא אלא להשמיע איזו שיחות נאות. וכן הדין עם עוד נפשות רבות הבאות מן הצד.

ועוד דבר אחד: בנוגע לידיעותיו של המספר בספרותנו רב לי הציון האחד. באחד המקומות הוא מזכיר את „מאמר הביבליאה, אשר כתוב בה: כל ישראל חברים".

ובכן: ספור שהנפשות שבו מטושטשות בציורן, שההרכבה נעשית בו מטורפת ורעועה, שעצם השתלשלות המעשים שבו מפיל חבלי שנה על עיני הקורא ושהדיאלוג שבו אין לו כל פסוק חדש או כל מלה יפה ומוטעמת, וספור כזה יחשב למלאכת־מחשבת. איכה היה כדבר הזה?

וגם הדבר הזה מובן. בספור הזה אנחנו מוצאים דברים כמו אלה:

„כל התלאות אשר עלינו היהודים לשאת אותן בעת החדשה, הלא מיד המיליונירים אשר לנו הן באות. כמעט מצאה ידם את המיליון הראשונה, והנה הם מבזים את כל היהודים העניים, ואת הבוז הזה הם מטעימים בלשונם ביחוד בהיות להם דבר עם הנוצרים. ואיך לא יבוזו אותנו הנוצרים בראותם כי בני אמונתנו בעצמם מבזים אותנו? מי נדחק למקום גדולים ומי יוצא ובא בקולי קולות, היהודי העשיר אם העני? מי יתפרץ להכנס לתוך חברת הנוצרים האצילים, אם גם את פניו יקבלו בחרפה ובקלון? המיליונר היהודי! מי יבזבז את כספו ומעורר על ידי זה את קנאת כל האדם מסביב? המיליונר היהודי! מי יתאמץ להוכיח בכל רגע ורגע כי הנוצרי הגרוע טוב בעיניו מן היהודי הנבחר? המיליונר היהודי! כל מעשי היהודים הרעים הנעשים להפליא את יושבי הארץ, רק המיליונירים היהודים עושים אותם. האנשים האלה הם השָׂמים רויש במשפטי העמים על ישראל, וכאשר ימלא הרוש את המשפטים האלה על כל גדותיהם, וכאשר יקום אז האספסוף להתנפל על היהודים, אז יצוה המיליונר להסיק לו מרכבת מסע מיוחדת והוא נוסע לניצא, ואז ישדד ואז יכה רק היהודי העני המחזיר בכפרים, אשר מעודו לא היו לו חמשה פלורין בבת אחת ואשר ישמח כאחד השרים בהיות לאל ידו להביא בזעת אפו לחם יבש לפי ששת או שמונת ילדיו הצועקים לאוכיל. המיליונר יחטא, והרוכל המחזיר בכפרים ישא את עונו. אכן זה הוא יושר! אם יהיה איש והוא טורקי, אז זאת היא גאותו כי טורקי הוא, אם יהיה איש והוא עובד גלולים, אז זאת היא גאותו כי עובד גלולים הוא, אם יהיה איש והוא אוכל בשר אדם, אז זאת היא גאותו כי אוכל בשר אדם הוא, ורק המיליונר היהודי לא יתגאה לעולם על דבר היותו יהודי. ולהפך: בכל מקום אשר יצלח לו להסתיר את יהדותו יסתירנה, ובכל מקום אשר יצלח לו ללעג לה באזני כל שומע, ילעג לה, ואף כי לא יתן את אחיו העניים למות ברעב, ואולם על פי רוב יבוזה אותם שבעתים מאשר יבוזה אותם השונא את ישראל מן הנוצרים".

הדברים האלה אינם חדשים יותר מדי; הדברים האלה יש בהם מעט פַּתּוס יותר מדי; אבל יש לשער כי הדברים האלה הם שעוררו את מקס נורדוי לדַבר טובות על הספר הזה, ורק שהחליף את המושגים, ולדברי פובליציסטיקא הנאמרים על פי סימני־נגינה של התלהבות ואשר מקומם לכל היותר באחד ה„מאמרים" קרא מלאכת־מחשבת. ואולם דברים כאלה כמעט מלה במלה, השמיע ברבים גם — מקס נורדוי.

ועוד אנחנו מוצאים בספור הזה דברים כאלה:

„הידעת כי יש אלפי יהודים היושבים בחורים מלאים באשה וכי יש ברוסיה ובגליציה חדרים שפלים אשר בחדר אחד יושבות שלש או ארבע משפחות יחדו ולכל אחת חמשה או ששה ילדים, ונמצא שבחדר כזה יושבים עשרים או שלשים נפש אדם? בנתר עושים תוים על פני הקרקע ומחלקים חדר צר כזה לארבעה חלקים, ובתוך זוית מסומנת כזאת יושבת משפחה אחת, ועל פי רוב חולה המשפחה במחלת־העינים המצרית או במחלת הטי־פוס הבא ברעב. האנשים האלה עניים הם כעניים המחזירים על הפתחים ורק שהם אינם מחזירים על הפתחים כי אם יושבים בבית ומחכים למות אשר יפדם מן הרעב. שם אנחנו רואים ילדים צנומים ומצומקים אשר לא ראו פת לחם גם ימים וגם שבועות, ורק אבטיח או תפוח־אדמה נתן להם. בווילנא, למשל, שהיא עיר אשר מספר יושביה עולה למאה וחמשים אלף נפש, נמצאו בשנים האחרונות עשרת אלפי משפחת יהודיות המחזירות על הפתחים. עשרת אלפי המשפחות האלה יש בהן ארבעים או חמשים אלף נפש אדם. ובכן עיר אשר מספר יושביה 150,000, ובה נמצאו 50000 יהודים מחזירים על הפתחים! והם רק אלה המחזירים על הפתחים לעיני השמש. ואולם הן יש גם עניים ביישנים, אשר יבחרו למות ברעב מהיות מחזירים על הפתחים, ומספרם גם הם עולה לכל־הפחות עד עשרת אלפים".

הדברים האלה אינם חדשים עוד; אבל הדברים האלה הם בוראי אותם הדברים שעוררו את מקס נורדוי לקרוא לספר הזה מלאכת־מחשבת. ואולם את הדברים האלה שמענו באחרונה. כמעט מלה במלה מפי ד״ר מאנדעלשטאם וגם — מפי מקס נורדוי.

וזה הוא הדבר אשר אמרתי בראשונה: מעט מלאכת־מחשבת באמת. וגם דברי הטנדנציה האלה הם משיגים את המטרה אשר אליה היו שלוחים. מאמרי פובליציסטיקא ודברי מטיפים מלוקטים אינם ספור ואינם מלאכת־מחשבת ואינם פועלים ואינם עושים רושם.

ד. פ.

פיליטון.

ארוכות וקצרות.

(מן הרשימות שבספר־זכרונות).

„ניע פאָזוואָלאַם" (איני נותן רשות)! בקריאה זו היה לכל אחד מאצילי פולניא העתיקה כח לבטל כל גזרה וכל תקנה שגזרו ושהתקינו בחירי כנסת הממשלה. אמת היא כי אנחנו בני ישראל אין לנו כנסת ואין לנו בית הבחירה, שיהיו נבחרינו נכנסים וגוזרים גזרות ומתקינים תקנות, ואולם לכל־הפחות קוראי „ניע פאָזוואָלאַם" בכל מקום ובכל רגע, אם לצורך ואם שלא לצורך, יש לנו למרי. איני נותן רשות שיהיה סדר העולם כך ולא כך, איני נותן רשות שתהיינה מחלות ופורעניות ומיתה בעולם, איני נותן רשות שהברון הירש יתן נדבותיו באופן זה ולא באופן זה, איני נותן רשות שבא״י יהיה מצב הדברים כפי שאומרים לנו אלו ואלו התרים, איני נותן רשות שועד פלוני יפסוק כך וכך. הוא אינו נותן רשות; פלוני המושך בשבט סופרים לוקח אותו השבט ומושך—ואינו נותן רשות. הלא עוד יש, ברוך־השם, עצה בישראל; הלא עוד יכולים אנחנו, ברוך־השם, לכתוב „מכתב אל N". בכלל היה המכתב הגלוי, המכתב אל העורך או אל N, לבלי־זין מסוכן בזמן האחרון, שכל אחד יכול להשתמש בו. הלה כותב —והלה כבר מחויב לענות. הנער שולח מרקא או אגרת־כפולה לתשובה וחושב: כי חובה הטיל על המקבל שיענה. ומכיון ששנים, שלשה כותבים מאמרים כאלה בבת אחת או זה אחר זה, והנה כבר ברירה בידם לטעון כי „רגזה הארץ", כי „עלתה סערת הלבבות למעלה ראש", כי היה „רעש בעצם תקפו", כי „העם עומד על גחלים בוערות" (על כל צרה שתבוא, והנה העם!), כי השעה „שעת חירום", כי יש „סערת הרוחות"—והרי הם מכריזים שהם יוצאים ועושים מלחמה. מלחמה אין כלל, ואולם נפלא החזיון, שדוקא אלה אשר לא השתתפו בהמצאת אבק־השרפה כל עיקר, מתגדרים הרבה מאד בהמצאה זו!

משער אני, שאלמלי היה לנו בית־בחירה והיינו שולחים אליו את נבחרינו והיינו נותנים לאחד מצירינו מנדט לזמן ידוע, היו ראובן שמעון ולוי ויהודה ועוד רצים ונדחקים בכל רגע עד לכסא של זה והיו לוחשים לו זה באזנו זו וזה באזנו זו: דבר כך! אל תדבר כך! מבין אני יותר ממך! ואם לא— ניע פאָזוואָלאַם! משער אני, שבשום אופן לא היינו יכולים לסגל לנו אותו הנימוס המקובל אצל כל גויי התרבות, למען דעת, שעד עבור זמן המנדט אין לנו רשות להתערב במעשי צירנו ולשאל ממנו בכל רגע דין וחשבון על כל קוץ וקוץ, וכי גם אם דעתנו אינה נוחה ממעשה זה או זה, עלינו לחכות עד עבור אותו המועד, ואז יתנו לנו דין־וחשבון, ואז אם תנוח רוחנו, מוטב, ואם לא, ונקום אל הבחירה החדשה. מכיון שעשינו את פלוני לבא־כחנו, שוב חדל במקצוע זה לזמן ידוע רצונו הפרטי של היחיד. למשל, הנה ועד לנו באודיסא. את הועד הזה בחרנו; ומכיון שבחרנו, שוב אין לנו רשות לבוא בעקיפים בכל רגע, ולהתפרץ אל לפנים מן הקלעים ולשאל שאלות ולתרץ תירוצים, איש כיד חכמתו הגדולה ברוך־השם, ולתבוע דין וחשבון בכל רבע שעה ולתת עצות ולהראות לאותו הועד את חכמתנו ובינתנו אנחנו, וכי אנחנו יודעים תמיד ויכולים תמיד יותר ממנו. תמיד יודע כל יחיד ויכול כל יחיד וחכם כל יחיד יותר מן העולם כלו; כנגד מכה זו לא נבראה רפואה עדיין. אם אין לו להיחיד אורך רוח וסבלנות במדה הדרושה, או אם הוא איש תאב־לחדשות יותר מן המדה שנתנה עליה רשות, אז לא יצא עוד מזה, שהועד מחויב לעמוד לפקודתו ברגע שזה רוצה. שמא יש לו להועד טעמים וסבות, שמא יש לו מניעות, שמא, בהיותו יודע מה שאנחנו לא נדע, מוצא הוא לנחוץ לעשות כך ולא כך, שמא יש לו חומר מוכן הטעון עבודה שתאריך באמת ימים רבים מאד. צריכים אנו לסגל לנו מעט נימוס, מעט דרך־ארץ, מעט דרך־עולם. צריכים אנו להרגיש, שאין רשות לאדם פרטי לצעק: „אנו בעצמנו עשינו את הועד לדבר שבקדושה, אשר כל הנוגע בו לא ינקה", או: „אנו בעצמנו עושים את הועד לאילדיז־קיוסק". אין לנו כלל בית־מחוקקים עדיין, ואותו הסגנון, כאלו אנחנו באים לבטל את בית־המחוקקים ולשלוח את בחירי־העם איש איש לעירו, עדיין מוקדם מעט לפי שעה.

פסיעה גדולה פסענו קדימה. בני בריוני היו לנו לפני חרבן הבית השני, והם, מאחרי שהיה לנו בית, החריבו אותו; קמצא ובר־קמצא היו לנו בימים ההם, והם, מאחרי שהיתה לנו ירושלים, החריבו אותה. ועכשו, בית אין לנו עדיין וכבר נמצאו בני בריוני הבאים להחריב את אשר איננו עוד; ירושלים אין לנו עדיין—וכבר נמצאים קמצאים ובני קמצאים הבאים להחריב את אשר איננה עוד. פסיעה גדולה פסענו קדימה.

לכו, לכו בדרך הזה. מובטח אני בכם כי בדרך זה תצליחו להביא את העם האמלל הרחק הרחק מאד...

„הפלס", ירחון רבני. הנשחק על חזון זר כזה? אם נבכה לו? וגם שירים נמצאו בחוברת הזאת, וגם ספורים נמצאו בה, וגם מלים רמות מאד נמצא בה; למשל, מלים כמו: פתגם איזה „פולינוס", או מלים כמו: „בסניפים הרוחניים נעמיד עצמנו במצב הקאטעלעפסיא", שהעורך בראותו מלה רמה כזו בא ומציג אחריה סימן השאלה לאות כי רמה היא מעט גם ממנו— הכל, להבדיל, כמו אצלנו, אצל משכילים ממש. ועוד אומרים כי הרבנים אינם אנשי קולטורא! האנשים האלה אוכלים את אשר אפינו לחם ומאכילים לחם כזה גם לאחרים, האנשים האלה הולכים בחקותינו, עושים ברוחנו אשר שפכנו עליהם, שמים בראשיהם את הנוצות אשר מרטו ממנו, עושים את מעשינו, מדברים את מליצותינו, כותבים על פי סימני הנגינה ובסימני הקריאה והשאלה שהורינו אותם, מרגילים לעצמם את חתוך־הדבור שלנו, משתמשים בכל האמצעים שמצאו אצלנו, מוציאים חוברות וירחונים על פי הסדר ובצורה שלמדו ממנו; בקיצור, טבועים הם בראשם ורבם בים של קולטורא—והם טוענים כנגד הקולטורא. אירוניא גדולה מזו לא אוכל לצייר לי. רב קם כנגד הקולטורא, ועל ידי מה? על ידי מה שהוא עושה מעשה על פי יצירות הקולטורא היותר אחרונות: טובל—ו„ירחון" בידו. גיאורג סנד מציירת לנו באחד מספוריה איש אשר ירא מפני הלחלוחית, ומרוב יראה, כשהיה רואה עבים עולות על כפת הרקיע, היה מתנפל אל נחל המים.

לא על הצביעות אני דן. כבר ראינו למרי אנשים שבשעה שהדורש עומד לפניהם בבית הכנסת ודורש באזניהם על הפסוק „לא תגנוב", הם מכונים את הרגע שעיניו נשואות השמימה ושולחים יד בכיסו; כבר ראינו למרי אנשים שבשעה שהשופט שופט אותם בדבר גנבה לשבת ששה חדשים במאסר, הם מכונים את הרגע שזה מפנה את ראשו וגונבים את ספר החקים ביחד עם כל מה שנמצא על פני השלחן. אני דן רק על החוצפא; על החוצפא וגם — על התמימות, שאנשים כאלה בתמימותם עוד חושבים כי העם יאמין להם...

הפלס— ירחון רבני— מובן מאליו כי אין דנים כלל על דברים כאלה בכבד ראש. על השירים ועל הספורים עם כל דברי נבול־פה שבהם אין בנו „מבין"—כמובן. אלא מה אנחנו מבינים? את הפלפולים, והפלפולים—על הדבר הזה לא אוכל למחול בשום אופן—רעים מאד וגרועים מאד ברבם, ויש שנבוא לידי החלטה, כי בעליהם גם „תורה" אינם יודעים. לכל היותר הם יודעים לעשות

שירים — כמובן, שירים נעלים — וספורים עם דברי נבול-פה. — לפנים היו כותבים את התאר הרה"ג גם לגאון וגם לגביר. כיון שהגיע מכתב עם תאר כזה לידי הגביר היה אומר בלבו: כסף אין לי, דבר זה אני יודע ברור, ולכן אפשר כי הרה"ג פירושו הרב הגאון; ומכיון שהגיע מכתב עם תאר כזה ליד הגאון היה אומר: מי כמוני יודע שעם הארץ ובור אני, ולכן אולי הרה"ג הם רק ראשי תיבות של הרב הגביר.

רב עושה שירים עם נקודות ודגושים, אם כי לא תמיד במקום הנכון, ומספר ספורים עם דברי נבול-פה, ומדפיס פלפולים רעים — וזה טוען שהוא כנגד הקולטורא!

„בעיר אָרעל נפנה מקום למשמרת רב העדה. ידיעת פרקי הלמודים העבריים דרושה בהחלט. היתרון ינתן לקנדידטים אלו, שיודעים לשון הקדש" וכו'. — מודעה זו קראתי באחד הימים האחרונים באחד מגליונות מכה"ע „וואסחאָד", והיא מודפסת באותיות מאירות עינים על פני הדף הראשון, ומובן מעצמו: בלשון רוסית.

ובכן: מאת איש הבא להיות רב לעדה בישראל ידרש כי ידע אל"ף בי"ת, כי ידע שיש ברכה בעולם ושמה „המוציא", כי יש לישראל איזה יו"ט ושמו פסח או שבועות, כי אותו החג הנודע בשם „יום הכפורים" חל רק אחת בשנה, וכדומה — על הדברים האלה לא הייתי צריך להוסיף אפילו אות אחת; כל הוספה אינה אלא מחלישה את הרושם. ואולם לו הבינו הרבים את הדברים האלה בלי ביאורים, אז מראש לא הייתי צריך לטפל בכל הענין, ואז הכל היה על מקומו בשלום!

ואם, למשל, איש רוסי יקרא מודעה כזו — מה תהיינה המחשבות שבלבו ואיך יצייר לו את „החיים הפנימיים" של עדה בישראל ואת הקהל, שבבקשו לו מין „אב" עברי, הוא מוכרח להתנות עמו שידע את הענינים השייכים ל„אב" כזה?... ואם, למשל, רצען יהודי בתחום המושב יקרא מודעה כזו — אותו הרצען, שכל משאת נפשו היא שיהיה לו ארון-ספרים עם ש"ס אשר גביהם מוזהבים, ואשר בהיות לו ק"ן זהובים לתת נדוניא לבתו, הוא מבקש לו חתן עם סידור־דרך החיים שיהיה לכה"פ בר אורין קצת — מה יחשוב רצען כזה ואיך יצייר לו את הנעשה בישראל עתה?... ואם, למשל, אשה תקרא מודעה במ"ע לאמר: יבוקש חייט שידע מה זה מחט ומה חוט ומה תפירה — מה תחשוב אשה כזאת?...

הנה זאת עשו לנו האנשים שאנחנו קוראים להם רבנים מטעם הממשלה ועד הנקודה הזאת הורידו את כבוד התורה, את התורה שלנו, אשר בה התפארנו מאות שנים בנערינו ובזקנינו בגדולינו ובקטנינו, מבעל-הבית ועד שואב-המים! לו היו לאחד הרבנים מן המין הזה ארבעת פנים, כמו שהיו לאותה החיה שראה יחזקאל, הייתי יורק אל ארבעת הפנים האלה גם יחד...

ובני הקהלה, כאותה הקהלה הקדושה באָרעל, כשיבוא הקנדידט, יכול אני לצייר לי היטב את המעשה שיעשו בו: יובילו את חתן-התורה הזה עד לפני איזה איש צבא זקן מימות ניקולי הראשון, וזה יפתח לפניו סדור ויתחיל: קמ"ץ א־אָ, קמ"ץ ב־בָ, ואם אלהים הטוב יהיה בעזרו של אותו הקנדידט ולא יכשל בלשונו ולא ינקש בשגונו, אז יש תקוה שיִבָּחר!

טוב לכה"פ שהבוחנים באָרעל אינם יודעים עוד את לשון הקדש החדשה, אשר עשו עושי הלשון בשנים האחרונות בא"י ובקצת מקומות אצלנו, ואין כל סכנה נשקפת לאותו הקנדידט שישאלו אותו בעמדו אל הבחינה: מה זה „התענין", „התרשה" „התבמבם" וכדומה.

בקראי עוד הפעם אותה המודעה, אני כובש פני בקרקע ואני מרגיש כי פני מאדימים!

אם תאמינו ואם לא תאמינו: כשקראתי באחד מן הימים האחרונים את גזר דינו של הילזנר וראיתי כי סוף סוף חושדים אותנו בלבם בעלילת דם, הרגשתי בנפשי מעין שמחה-לאיד, כלומר: לאיד שונאינו ומנדינו. הן לא אותנו חייבו בדין, כי אם את עצמם; לעצמם נתנו בעצם ידם תעודת-עניות. למה תבכי, אחותי רחמה? „לא לך החרפה, כי אם למעניך"! אנחנו, ראו, הן לנו אחת היא: אם לא צרה זו, והיתה צרה אחרת; אנחנו מלומדים בפורעניות וגונו נכון בכל יום תמיד לשבטים: שבט זה או שבט זה, עלילת איזה איוב שלא היה ולא נברא או עלילת דם. אבל הם — האנשים הגאים האלה, המשכילים בכל חכמה ויודעי כל מדע, אנשים יוצרי התרבות אשר בה הם מתהללים — והם הן עוד כילדים הנם אשר לא נתבשלו ומאמינים אמונות של נשים תפלות! איה הפילוסופיא שלהם עם תורת המוסר והאדם? איה חקות השמים והארץ שלהם? איה תורת תולדות הקולטורא שלהם והתפתחותה והשתלשלותה? את נפש האדם הם מתפארים לדעת — והם אינם יודעים ואינם מכירים מה אפשר ומה לא אפשר; את חקות המוסר ותורת האדם הם מלמדים על פי סעיפים יפים הכתובים בספר — והם מוסר אינם יודעים ואדם אינם יודעים ואת חקותיהם הם דשים בכל רגע בעקביהם; את חקות השמים ממעל הם מציבים ואת חקות הארץ מתחת — והם אינם יודעים ואינם מבינים את הנעשה זרת אחד מחטמם והלאה; את תולדות הקולטורא והשתלשלותה והתפתחותה הם חוקרים עד תכלית — אבל איך אפוא נאמין להם בהורותם אותנו, כי שבט פלוני עושה כך ושבט פלוני כך, ומנהג הפראים כך ומנהג יושבי איי הדרום כך, אם רואים אנחנו כי גם אותנו — היושבים בקרבם ועמם, ולא יום אחד ולא מאה שנה — אינם יודעים כל מאומה, ואינם יודעים את חיינו ואת מנהגינו ואת חקותינו ואת האסור לנו ואת המותר לנו ואת האפשר לנו ואת הנמנע, ועוד יש שיחסו לנו מעשים אשר כל איש שיש לו חמשה חושים שלמים לא יוכל למנוע פיו משחוק עליהם?

הרימו את ראשיכם, אחי הכואבים. למה תבכו? אות-קלון נתנו בעצם ידם במצחם הם. לא הם נצחו: אנחנו נצחנו.

אפרתי.

הערת הרידקציא.

הגליון הזה יבוא לידי קוראיו באיחור זמן, מפני שהחתימה תתחיל רק אחרי צאתו. לכן מצאנו לנכון להשמיט מתוכו את חלק ההשקפות על מכה"ע, את חלק ההשקפות על הנעשה בקרב הארץ ומחוץ-לארץ, את הלק המעשים בכל יום ואת כל דבר הנחשב על חלק החדשות התלויות בזמן, ומגליון השני והלאה יבאו כל הדברים האלה תמידים וכסדרם.



Verlag „Achiasaf" Warschau. — Herausgeber, verantwortlicher Redacteur u. Buchdrucker: Josef Fischer, Krakau.

1901 הַשִּׁלֹחַ 1901

מכתב-עתי חדשי למדע לספרות ולעניני החיים

שנה רביעית

יוצא לאור בכל חודש כמאז מן יאנואר 1901

המו״ל: חברת אחיאסף. העורך: א. גינצבורג.

„השלה״ במשך שנות קיומו קנה לו מקום נכבד בספרותנו, וכל טובי הקוראים העברים כבר יורעים את מהותו, את צורתו המוסרית והספרותית, את רוחו הכללי ואת השקפותיו היסודיות. על כן די לנו לאמר, כי „השלח״ יהיה גם בעתיד מה שהיה עד כה, לא ישונה ולא יתחלף, זולתי בדבר אחד שצרכי השעה דורשים לעשותו, כי בעת הזאת, שהתעוררות הלבבות הולכת וגדלה והתשוקה מתחזקת בעם, להבין את כל הנעשה בקרבו — יקדיש „השלח״ מקום יותר רחב לחלק הפובליציסטיקא והבקורת וישתדל יותר לתת לקוראיו השקפות נכונות על החזיונות החשובים בהתפתחות חיינו וספרותנו בהוה. אולם גם הלק הספרות היפה — ספורים ושירים — והענינים המדעים לא יגרע, כי אם יגדל בטובו וערכו.—

תנאי החתימה על „השלח״ ברוסיה: לשנה 6 רו״כ, לחצי שנה: 3 ר׳, לרבע שנה לא תתקבל ההתימה על „השלח״ לבד.

להחותמים על מכה״ע השלח והדור ביחד

יוזל המחיר בשני רו״כ

וישלמו: לשנה — 10 רו״כ, להצי שנה 5 רו״כ, לרבע שנה 2,50 ר׳.

כתבת המו״ל:

Издательство „АХIАСАФЪ“, Варшава. Verlag „ACHIASAF“, Warschau

הנחה לחותמי „השלח״ ו„הדור״

החותמים על מכה״ע „השלח״ ו„הדור״ ביחד או על אחד מהם יוכלו להשיג ספרי הוצאת „אחיאסף״ הרשומים מטה, כלם או הלק מהם, בחצי מחירם, וכל אחד מחותמי „הדור״ ו„השלח״ החפץ ליהנות מההנחה ולהביא אל ביתו ספרים יקרי הערך במחיר מצער, ישלה מחירם כפי המחיר הרשום בזה (היינו בנכיון 50 % ממחיר הקצוב בקטלוג) בהוספת דמי הפארטא. כל אחד מהספרים אפשר להשיג ג״כ מכורכים בכריכת בר מהודרה, ועבורה יש להוסיף עוד 20 קאפ׳ בעד כל כריכה.

ואלה המה הספרים ומחירם לחותמי „הדור״ ו„השלח״:

	לקונים אחרים		לחותמי „הדור והשלח״
ר׳ יהודה הלוי, ב״ח	98 ק׳	(פארטא 10)	50 קאפ׳
ר׳ אברהם בן עזרא, ב״ח	112 „	„ 12	55 „
לקוטי קדמונים (ר׳ האי גאון, ר״ש שרביט הזהב, ר׳ דונש בן לברט)	42 „	„ 6	20 „
ר׳ יהודה אלחריזי תחכמוני	138 „	„ 14	70 „
ההנוך, ספענסער	91 „	„ 12	46 „
מכתבים ע״ד הספרות ד. פרישמאן	50 „	„ 4	25 „
מגלת ספר, ר״י עמדן	1— „	„ 12	50 „
התורה והחיים בימי הבינים, ד״ר מ. גידעמאן, שלשה חלקים	390 „	„ 44	185 „
ירמיה הנביא, פראפ׳ לאצארוס	40 „	6	20 „
ר״י ליפמאן צונץ, ש. פ. ראבינאוויטש	160 „	„ 18	80 „
דעת אלהים, דר. ש. ברנפלד, חמשה ספרים	275 ק׳	(פארטא 26)	140 קאפ׳
ספרות ישראל, פרופ׳ מ. שטיינשניידער, ארבעה ספרים	195 „	„ 20	60 „
תולדות שי״ר, דר. ש. ברנפלד	80 „	„ 10	40 „
דרך תשובה, צלפחד בר חושים התיהח	25 „	„ 4	15 „
דרך לעבור גולים, מ. לילענבלום	75 „	„ 8	40 „
לקורות היהודים ברוסיא ופולין, בן-ציון כ״ץ	50 „	„ 6	25 „
מיכאל זקש, ד״ר, ש. ברנפלד	75 „	„ 8	50 „
תולדות הריפורמציון הדתית, ב״ח, דר. ש. ברנפלד	125 „	„ 16	65 „

הנחה מיוחדת לחותמי „הדור״

מלבד הספרים המנויים למעלה, יוכלו להשיג רק חותמי „הדור״ לבדם את ספרי הוצאת אחיאסף הרשומים מטה למקחים נמוכים מאד, שהם כדי שליש המחיר הקצוב, ואלה הם הספרים:

	המחיר הקצוב		לחותמי הדור
דניאל דירונדה, עליוט תרגום פרישמאן	168 ק׳	(פארטא 16 ק׳)	60 ק׳
בירינקה שומאכער	170 „	„ 20	75 „
אפרים קוה אויערבאך	63 „	„ 10	25 „
דין והשבון טריוואש	28 ק׳	(פארטא 6 ק׳)	14 ק׳
הגיתו ההדש דר. הירצל	40 „	„ 6	20 „

1901 — דער יוד — 1901

III יאהרגאנג. ערשיינט יעדע וואך. III יאהרגאנג.

א יאהר צייט אי פאר יעדער אנשטענדיגער צייטונג א שטיק לעבען פון דעם פאלק, וועלכען זי דיענט. אין אזא צייטונג שפיגעלט זיך אב דאס לעבען פון פאלק, זיינע פריידען און ליידען, זיינע האפנונגען און שט־עבען; אלעס וואס דאס פאלק לעבט איבער.

מיר מיינען, אז מיר האבען דאס רעכט צו זאגען, אז אונזער צייטונג „דער יוד" פערנעמט זיך מיט אלע פראגען און ענינים וועלכע קענען ברענגען נוצען דעם יודישען פאלק אין זיין טעגליכען לעבען, ווי אויך אין זיין צוקונפט. זי דערמאנט איהם זיין פערגאנגענהייט, אין וועלכער אונזער פאלק קען געפונען טרייסט און מוטה צו האלטען שטאלץ זיין קאפ און צו געהן ווייטער זיין וועג מיט האפנונג אויף בעסערע צייטען.

„דער יוד" לעבט צוזאמען מיט זיינע לעזער איין לעבען, און דיענט זיי מיט אלע קרעפטען, ניט שפארענדיג קיין מיה און מאטעריעלע מיטעל. יעדעס יודישע הויז, יעדע יודישע פאמיליע געפינט אין „דעם יוד" א פריינד אין זייערע פרייע מינוטען.

אין דיעזער ריכטונג וועט „דער יוד" אויך ווייטער געפיהרט ווערען. מיר וועלען אויך ווייטער נישט שפארען קיין מיה און געלד, כדי צו פערבעסערען און פערגרעסערען אונזער צייטונג, ווי ווייט מעגליך.

ווי ביז אהער וועט דער „יוד" ענטהאלטען פאלגענדע אבטהיילונגען:

I. לייטארטיקלען.
II. פובליציסטיק.
III. פאליטישע איבערזיכט.
IV. די יודישע וועלט.
V. אלגעמיינע וועלט־נייעס.
VI. צייטונגס שטימען.
VII. יודישע שטעדט און שטעדטליך.
VIII. מען שרייבט אונז: קארעספאנדענציעס.
IX. בעלעטרעסטיק.
X. שירים און נאציאנאל־ליעדער.
XI. היסטארישעס, ערצעהלונגען און מאנאגראפיען.
XII. ארץ־ישראל, ידיעות פון ארץ־ישראל.
XIII. ביאגראפיעס, פון יודישע גרויסע לייט.
XIV. פאפולערע וויסענשאפטליכע ארטיקלען.
XV. קריטישע ארטיקלען, איבער נייע ביכער.
XVI. פעליעטאנען.

פאר די אבאנענטען פון דעם יוד אויף דאס יאהר 90׳ האבען מיר פארגענומען א גרויסע אויסגאבע, וועלכע ערשיינט דאס

ערשטע מאל אין דער יודישער ליטעראטור:



די וועלטגעשיכטע

בעארבייט נאך די נייעסטע און בעסטע קוועלען.

דאס בעקענען זיך מיט דער וועלטגעשיכטע איז זעהר וויכטיג פאר יעדען מענש. די וועלטגעשיכטע עפענט איהם די אויגען און ווייזט איהם אויף, ווי אזוי די מענשהייט האט זיך ענטוויקעלט פון אנהויב אן ביז דער לעצטער צייט, פון דער צייט, בשעת דער מענש איז נאך געווען ווילד און גראב ביז דער צייט ווען ער איז געקומען צו מענשליכקייט, זיטליכקייט און ציוויליזאציע.

אט דאס וויכטיגע און גרויסע ווערק האבען מיר בעשלאסען צו געבען די אבאנענטען פון דעם „יוד" צו אזא בילינגען פרייז, אז יעדער זאל אימשטאנד זיין צו האבען דאס גרויסע ווערק אין זיין הויז, נעהמליך:

יעהרליכע אבאנענטען קענען בעקומען 4 בענדער וועלטגעשיכטע

פיר 1 רובל (פארטא 50 קאפ׳) — פיר 3 קראנען (פארטא 1 1/2 קראנען).

די יעהרליכע אבאנענטען (הן די וואס שיקען איין די גאנצע 5 רובל מיט אמאל, הן די וואס צאהלען אין ראטען), וועלכע ווילען אויך בעקומען די „וועלטגעשיכטע" זאלען ביים אבאנירען זיך, איינשיקען אויך דאס געלד פיר דער „וועלטגעשיכטע".

די וואס שרייבען אוים דעם „יוד" האלביעהרליך אדער פיערטעליעהרליך קענען בעקומען **יעדען באנד וועלטגעשיכטע פיר 50 קאפ׳.**

די וועלטגעשיכטע וועט צושיקט ווערען באנדוויז, דאס ערשטע באנד אין חדש יאנואר, דאס צווייטע אין אפריל, דאס דריטע אין יולי. און דאס פיערטע אין אקטאבער.

די אבאנענטען פון „יוד" אויף דעם יאהר 1901 וועלען נאך בעקומען אומזיסט אהן שום צוצאהלונג

12 בילדער פון יודישען לעבען אמאל און איצטער

געארבייט פון בעריהמטע קינסטלער און געדרוקט אויף דעם פיינסטען פאפיער. יעדען חדש וועלען די אבאנענטען פון „יוד" בעקומען איין בילד אלס בייכלאגע אזוי אז דורך דעם יאהר וועט זיך צונויפקלייבען א רייכער יודישער בילדער־אלבום.

אבאנעמענט פרייז פון דעם „יוד"

יעהרליך—5 רובל, האלביעהרליך—3 רובל, פיערטעליעהרליך—1 רובל 50 קאפ׳, פאר 1 מאנאט 60 קאפ׳, יעהרליך אבאנענטען קענען אויך אויסצאהלע די 5 רובל אין 3 ראטען: ביים אבאנירען 2 רובל, דעם 1-טען אפריל 2 רובל און דעם 1-טען אויגוסט די לעצטע ראטע 1 רובל.

די אדרעסע:
Administration „DER JUDE" Krakau, Gertrudagasse Nr. 19.

פיר רוסלאנד:
Товарищество „Ахіасафъ" Варшава, почтовой ящикъ 25.
פערזענליך טווארדא 6.